

**Een verkennend onderzoek naar de kenmerken, noden en uitdagingen van
bovenlokale cultuurinfrastructuren in Vlaanderen en Brussel**

December 2015

Inhoudstafel

Structuur	7
I. Over het onderzoek	9
1. Situering.....	9
1.1 Probleemstelling	9
1.2 Onderzoeksopdracht.....	10
2. Procedure	11
2.1 Methodes	11
2.2 Analyse	13
2.3 Fasering van het onderzoek.....	14
3. Beperkingen van de studie	14
II. Terreinverkenning.....	17
1. Kunsten- en Cultureel-erfgoedinfrastructuur.....	17
1.1 Kunstenorganisaties.....	17
1.2 Cultureel-erfgoed organisaties	18
2. Financiering van bovenlokale cultuurinfrastructuur	19
2.1 Dagelijks onderhoud/beheer met courante middelen of exploitatiesubsidies.....	19
2.2 Het Fonds voor Culturele Infrastructuur (FoCI) en het Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (FFEU).....	20
2.3 Aanvullende financiering	21
III. Relevante kenmerken van infrastructuren.....	23
1. Algemeen	23
1.1 Beschikkingsrecht over infrastructuren	23
1.2. Gebouwen met een geschiedenis.....	24
1.3 Veel verhuisbewegingen.....	25
2. Gedeelde infrastructuur	25
2.1 Sporadisch gebruik en onderlinge (ver)huur	25

2.2 Structurele samenwerking	26
2.3 Voordelen van het delen van infrastructuur	28
3. Exploitatie van infrastructuur	29
3.1 Algemeen	29
3.2 Exploitatie(kost) is afhankelijk van verschillende factoren	29
4. Voortdurend in constructie	33
5. Financiering van infrastructuur(werken)	34
6. Duurzaamheid.....	35
IV. Knelpunten, uitdagingen en aanbevelingen.....	39
1. Beperkte en versnipperde kennisopbouw	39
Aanbevelingen 1	40
2. Standaarden en voorschriften	41
2.1 Algemeen	41
Aanbevelingen 2.1	41
2.2 Veiligheid en ergonomie	42
Aanbevelingen 2.2	43
2.3 Toegankelijkheid als basisrecht	43
Aanbevelingen 2.3	48
2.4. Duurzaamheid	48
Aanbevelingen 2.4	50
2.5 Andere normen	50
Aanbevelingen 2.5	51
3. Knelpunten en uitdagingen met betrekking tot exploitatie en beheer van bovenlokale cultuurinfrastructuur	52
3.1 Hoge exploitatiekost legt een grote druk op organisaties.....	52
3.2 Meerjaren- infrastructuurplannen.....	53
3.3 Nood aan expertise en personeel	54
Aanbevelingen 3	55
4. Knelpunten en uitdagingen met betrekking tot financiering	56
4.1 Geen beleid zonder budget.....	56
4.2 Investerings op basis van duidelijke prioriteiten	57

4.3 Uitdagingen op vlak van aanvullende financiering	57
Aanbevelingen 4	58
5. Spreiding en leemtes	59
5.1 Spreiding	59
5.2 Tekort aan depots	59
Aanbevelingen 5	60
6. Een samenspel met onderlinge afstemming	61
Aanbevelingen 6	61
7. Problematiek met betrekking tot overeenkomsten voor gebruik van infrastructuur van de Vlaamse overheid	62
Aanbeveling 7	63
V. Overzicht van de aanbevelingen.....	65
1. Kennisopbouw- en ontsluiting	65
2. Standaarden en normering	65
2.1. Algemeen	65
2.2. Veiligheid en ergonomie	66
2.3. Toegankelijkheid	66
2.4. Duurzaamheid	67
2.5. Andere standaarden en normering	67
3. Exploitatie en beheer	68
4. Financiering	68
5. Spreiding en leemtes.....	69
6. Afstemming en samenwerking.....	70
7. Beheersovereenkomsten	71
Gebruikte afkortingen.....	73
Bibliografie	75

Structuur

Dit rapport brengt verslag uit van een verkennend onderzoek naar de kenmerken, noden en uitdagingen met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur in Vlaanderen en Brussel.

Het rapport is opgebouwd uit vijf delen. In een eerste luik situeren we de probleemstelling, de methodologie en de beperkingen van het onderzoek.

In het tweede deel verkennen we het landschap van de bovenlokale cultuurinfrastructuur aan de hand van enkele belangrijke actoren, regelgeving en financieringsbronnen. Vervolgens bespreken we in deel III, op basis van de bevindingen uit het onderzoek, een aantal typerende kenmerken van de bovenlokale kunsten- en cultureel-erfgoedinfrastructuur.

Na deze uitgebreide inleiding, terreinverkenning en situering van de relevante topics, gaan we over tot deel IV, dat is gewijd aan de knelpunten en de uitdagingen op vlak van bovenlokale cultuurinfrastructuur. De verschillende thema's die in dit deel worden besproken, sluiten we telkens af met een aanbevelingenluik.

Deel V brengt alle doorheen het rapport geformuleerde aanbevelingen overzichtelijk samen.

Doorheen dit rapport wordt ter illustratie gebruik gemaakt van verschillende fragmenten uit interne documenten m.b.t. kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties. Deze fragmenten zijn slechts illustratief en exemplarisch. Het is dan ook geenszins de bedoeling om hiermee bepaalde organisaties te viseren.

I. Over het onderzoek

1. SITUERING

1.1 Probleemstelling

Het initiatief en de dynamiek van culturele organisaties heeft, samen met impulsen van de opeenvolgende cultuurministers, gezorgd voor de rijke diversiteit aan ‘culturele ruimtes’ die Vlaanderen en Brussel vandaag kenmerkt. Het is een bijzonder samenspel van (middel)grote en kleine organisaties, een variatie aan (deel)disciplines met diverse functies en een fijnmazig netwerk van cultuurinfrastructuren. Dat laatste, de infrastructuur waarin men produceert, ontwikkelt, bewaart, presenteert, ... is het voorwerp van deze studie.

Gebouwen kennen een heel andere dynamiek dan organisaties: ze ‘groeien’ niet altijd mee, zijn onderhevig aan slijtage, vragen voortdurend aandacht en middelen en moeten voldoen aan bepaalde standaarden om hun culturele functie(s) naar behoren te kunnen vervullen. Bovendien moeten ze beantwoorden aan hedendaagse normen inzake bijvoorbeeld veiligheid, duurzaamheid en toegankelijkheid.

Zinvol inspelen op de noden die zich vandaag stellen en anticiperen op de uitdagingen van morgen vraagt om een doordacht infrastructuurbeleid. De Vlaamse overheid kan daarin een belangrijke rol vervullen. Ze is eigenaar of beheerder van een aantal gebouwen die culturele organisaties huisvesten én verstrekt zowel werkings- als investeringssubsidies. In het rapport *‘Culturele en jeugdinfrastructuur. Investerings, onderhoud en beheer’* stelt het Rekenhof (2013) dat er nood is aan een onderbouwd Vlaams beleid op vlak van cultuurinfrastructuur: een beleid dat op lange termijn doelstellingen koppelt aan acties, timing en budget.

De afgelopen jaren verschenen verschillende adviezen omtrent dit infrastructuurbeleid. Eén conclusie komt daarin steeds terug: het ontbreken van een actueel en volledig overzicht van de bovenlokale cultuurinfrastructuur. Deze infrastructuur is in eigendom van verschillende partijen en niet alle infrastructuur werd in het verleden op een directe of indirecte wijze gesubsidieerd door de Vlaamse overheid. Een globaal beeld is daardoor nauwelijks samen te stellen, tenzij een verregaande survey wordt opgezet...

“Er is momenteel te weinig inzicht in de aard en de staat van aanwezige infrastructuur en in de noden waarmee men op het terrein wordt geconfronteerd”, zo lezen we ook in het *Memorandum 2014-2019* van de Strategische Adviesraad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (SARC, 2014). In de adviesnota *‘Bouwen aan culturele ruimtes’* (Sectorraad Kunsten en Erfgoed, 2014) wordt eveneens gemeld dat de kennis rond beheer en onderhoud van infrastructuur efficiënter gebundeld dient te worden en dat het inventariseren van relevante informatie met betrekking tot infrastructuur een noodzakelijk fundament vormt om een efficiënt beleid te kunnen voeren.

In een gezamenlijk antwoord op de conclusies van de studie van het Rekenhof (2013), kondigden de toenmalige bevoegde ministers initiatieven aan om aan de verzuchtingen tegemoet te komen: acties op vlak van rapportering, transparantie, samenwerking, regularisering, opvolging en evaluatie werden vooropgesteld, naast een behoefte-onderzoek

om een duidelijker zicht te krijgen op de noden. In de beleidsbrief van de huidige cultuurminister (2015) werd het behoefte-onderzoek aangekondigd als basis voor *‘een gecoördineerd infrastructuurbeleid, vertrekkende van een helicoptervisie’*, en meer concreet *‘als belangrijke indicator voor het vastleggen van de sectorale beleidsprioriteiten voor de periode 2017-2021’*.

Tijdens een bijeenkomst van de deelbeleidsraad van 7 juli 2015, werd het voorstel van de administratie gevolgd, om voor dit onderzoek in eerste instantie de bestaande bronnen te consulteren en geen nieuwe survey van de sector te organiseren.

1.2 Onderzoeksopdracht

Door de Stafdienst Informatie en Kennismanagement van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM), werden in juli 2015 de grote contouren van het *‘verkennend onderzoek naar kenmerken, noden en uitdagingen van bovenlokale cultuurinfrastructuren in Vlaanderen en Brussel’* omschreven.

De betreffende nota stelde een plan in meerdere fasen voor, waarbij onderhavig onderzoek een eerste stap vormt. De opdracht werd als volgt geformuleerd: het uitvoeren van een exploratief kwalitatief documentonderzoek waarin interne documenten¹ worden ‘gescand’ op informatie die betrekking heeft op de infrastructuur die door de Vlaamse overheid gesubsidieerde kunsten- en erfgoedorganisaties gebruiken.

Het gaat over een algemene verkenning van aanwezige infrastructuur, het in kaart brengen van enkele eigenschappen van deze infrastructuur, met inbegrip van de behoeften en noden die zich stellen op vlak van onder andere het beheer en het onderhoud.

Voor deze onderzoeksopdracht werd in het najaar van 2015 een onderzoeker aangesteld, die de opdracht in samenspraak met collega’s van de Stafdienst informatie en Kennismanagement, met de Secretaris-Generaal en met de verschillende betrokken afdelingen verder afbakende en vertaalde in een plan van aanpak. Belangrijk hierbij was de scope van het onderzoek.

Bovenlokale cultuurinfrastructuur kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. In dit onderzoek nemen we, op basis van pragmatische overwegingen, **volgende infrastructuren** op:

- infrastructuren waarin een organisatie is gehuisvest die via het Kunstendecreet of het Cultureel-erfgoeddecreet een meerjarige werkingssubsidie ontvangt;- infrastructuren die voor constructie of renovatie werden/worden gesubsidieerd met middelen van het Fonds voor Culturele Infrastructuur;- infrastructuren in eigendom of langdurige beschikkingsmacht van de Vlaamse overheid.

Het onderzoek beperkt zich tot de organisaties die zetelen binnen het Nederlands taalgebied en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

¹ De nota specificeert door te verwijzen naar de inspectieverslagen van de kunstenorganisaties, de subsidieaanvragen bij FoCI en de aanvragen (2015) voor structurele subsidies binnen het kunstendecreet.

Volgende infrastructuren vallen buiten de scope van dit onderzoek, ondanks hun vaak bovenlokale publieksbereik: jeugd- en sportorganisaties, de lokale cultuur-infrastructuur (o.a. culturele centra, lokale bibliotheken), de bovenlokale cultuurinfrastructuur van niet door de Vlaamse overheid gesubsidieerde kunsten- of cultureel-erfgoedactoren (o.a. stedelijke, provinciale² of federale infrastructuren, commerciële initiatieven), eigen infrastructuren van de Vlaamse overheid in het buitenland (o.a. de Brakke Grond, de schrijversresidentie in Italië).

Volgende **deelopdrachten** worden in het onderzoeksplan onderscheiden:

- het opstellen van een rudimentaire inventaris van de bovenlokale kunsten- en cultureel-erfgoedinfrastructuur;
- inventariseren van infrastructurele noden en behoeften;
- formuleren van handvaten en aanbevelingen voor een doordacht infrastructuurbeleid;
- formuleren van eventuele pistes voor verder onderzoek.

Gezien het verkennende karakter van de studie, de beperkingen van de bronnen en de korte tijdspanne waarbinnen het onderzoek diende te worden gefinaliseerd, werd een algemene en geen exhaustieve analyse vooropgesteld.

2. PROCEDURE

2.1 Methodes

Het onderzoek omvat geen bevraging van de sector, maar is gebaseerd op interne bronnen. Conclusies uit bestaande studies werden samengelegd met een analyse van interne documenten. Gesprekken met medewerkers van de betrokken afdelingen leverden aanvullende informatie.

We overlopen hieronder de verschillende bronnen en methodes waarop onderhavig rapport is gebaseerd.

2.1.1 Kennismaking met het veld en beknopte literatuurstudie

Verkennde gesprekken met medewerkers van de afdelingen Kunsten, Cultureel Erfgoed en van de Stafdienst Infrastructuur (STIN) zorgden voor een eerste kennismaking met het landschap van cultuurinfrastructuur. Tijdens deze gesprekken werd naar verschillende (onderzoeks)rapporten en nota's verwezen die de basis vormden voor de literatuurstudie.

Voor wat betreft de eigen cultuurinfrastructuur van de Vlaamse Gemeenschap en de werking van de STIN, werd het onderzoek *'Culturele en jeugdinfrastructuur. Investerings, onderhoud en beheer'* (Rekenhof, 2013) en de studieopdracht *'Vorbereiden van een onderhoudsplan*

² Verder in dit rapport wordt nog ingegaan op enkele specifieke uitdagingen die zich op vlak van cultuurinfrastructuur stellen door de wijziging van bevoegdheden van de provincies ten gevolge van de interne staatshervorming.

2005-2009 voor de culturele accommodatie van de Vlaamse Gemeenschap' (WTCB, 2006) doorgenomen.

Verder consulteerden we de *Landschapstekening Kunsten* (2014), de *Landschapstekening Cultureel Erfgoed* (2014), het *Memorandum* van de SARC (2014) en de *Adviesnota* van de Sectorraad Kunsten en Erfgoed (2014).

Specifiek voor wat betreft Cultureel Erfgoed, werden de bevindingen uit het *Cijferboek 2012* van FARO, het Vlaams Steunpunt voor cultureel erfgoed, meegenomen in de studie, evenals reeds gevoerd onderzoek met betrekking tot erfgoeddepots³ en het *Memorandum 2014-2019* van Herita (2014), de ledenbeweging en netwerkvereniging van erfgoedorganisaties.

Voor wat betreft het thema 'toegankelijkheid' werd beroep gedaan op de conclusies van recente toegankelijkheidsonderzoeken door Enter vzw (2012, 2013)

De lijst van rapporten en nota's groeide stelselmatig doorheen het onderzoekstraject. Een volledig overzicht van de geconsulteerde werken en websites is opgenomen in de bibliografie.

2.1.2 Documentanalyse

Het belangrijkste onderdeel van het onderzoek betreft een analyse van dossiers, verslagen en beheersovereenkomsten over/van concrete organisaties die werden teruggevonden in databases van het Departement CJSJ.

Concreet werden volgende documenten geanalyseerd op relevante informatie met betrekking tot infrastructuur:

- inspectieverslagen kunstenorganisaties (periode 2013-2014),- aanvraagdossiers voor werkingssubsidies binnen het kunstendecreet (2015),- aanvraagdossiers voor erkenning als kunstinstelling (2015),- aanvraagdossiers voor sectorale investeringsmiddelen bij het FoCI vanuit kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties (2012-2015),- interne documenten m.b.t. zogenaamd 'grote cultuurinfrastructuurprojecten' (2012-2015),- beheersovereenkomsten en interne documenten m.b.t. kunsten- en culturele erfgoedinfrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid.

Aanvankelijk werd vooropgesteld om, naast vermelde dossiers, rapporten en overeenkomsten, ook de inspectiedossiers van de cultureel- erfgoedorganisaties in de analyse op te nemen. Om dubbel werk te vermijden stapten we echter af van dit plan: FARO verzamelt

³ De Ruysser, S. (2004). Onderzoeksproject: wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context. Een samenwerkingsproject van de Musea stad Antwerpen, dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer, en de Erfgoedcel Antwerpen en de steun van de Vlaamse Gemeenschap, geciteerd in: Bertels, I., Aerts, D., Descamps, F. (2015). *Cultureel-erfgoeddepots. Analyse van en bouwstenen voor de uitwerking van een programma van eisen voor cultureel-erfgoeddepots in Vlaanderen*. In opdracht van het departement CJSJ van de Vlaamse Gemeenschap. Brussel: VUB

tweejaarlijks cijfergegevens over de werking van de erkende musea, archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken, van de landelijk gesubsidieerde erfgoedorganisaties en van de erfgoedcellen. Deze worden opgenomen in Cijferboeken. In dezelfde periode als onderhavig onderzoek, liep ook de bevraging voor het *Cijferboek 2014*, waarin een uitgebreid infrastructuurlijk is opgenomen. De resultaten worden in de eerste maanden van 2016 verwacht en zullen aanvullende informatie leveren op vlak van infrastructuur voor cultureel-erfgoedorganisaties.⁴

2.1.3 Een interne bevraging

Voor iedere (in de periode 2013-2016) door het Kunstendecreet gesubsidieerde organisatie, werd in het kader van dit onderzoek een invulformulier opgemaakt waarin naar een aantal kenmerken met betrekking tot de gebruikte infrastructuur werd gepeild. Deze invulformulieren werden uitsluitend verdeeld onder de dossierbeheerders van de afdeling Kunsten van het departement CJSB, met de vraag ze op basis van hun parate kennis in te vullen.

Volgende items werden in de invulformulieren bevraagd:

- functies van de gebruikte infrastruct(u)r(en),- beschermd erfgoed,- beschikkingsmacht van de gebruiker over de infrastructu(u)r(en),- gedeelde infrastructuur,- actuele of geplande renovatie- of (nieuw)bouwprojecten,- noden op vlak van renovatie of (nieuw)bouw.

2.1.4 Feedback en aanvullingen vanuit de afdelingen

Ter aanvulling van de reeds beschreven bronnen, werden drie groepsgesprekken georganiseerd met interne medewerkers van (1) de Stafdienst Infrastructuur (STIN), (2) de afdeling Kunsten, (3) de afdeling Cultureel Erfgoed.

De finaliteit van deze gesprekken was om, vertrekkende vanuit de tussentijdse resultaten, ontbrekende informatie aan te vullen en tussentijdse resultaten en conclusies af te toetsen.

2.2 Analyse

De verschillende beschreven bronnen werden samengebracht in NVivo, een softwareprogramma voor databeheer en -analyse in kwalitatief onderzoek. Deze bronnen werden gescand op vooraf bepaalde topics. Daarnaast ontstonden, via een proces van coderen, ook nieuwe categorieën en subcategorieën. De thema's die doorheen de

⁴ De bevraging voor het Cijferboek 2014 van Faro omvat onder andere volgende infrastructuurgerelateerde topics: depotruimte, publiek toegankelijke ruimtes, commerciële faciliteiten, werkruimtes, (gebouwen)infrastructuur, eigendomsstatuut over de infrastructuur, renovatie(noden), (nieuw)bouwnoden.

verschillende bronnen regelmatig terugkeren, beschouwen we als ‘relevant’, en worden besproken in de resultaten van dit onderzoek.

2.3 Fasering van het onderzoek

De onderzoeksopdracht startte op 31 augustus 2015 en eindigde 24 december 2015. Gezien de korte tijdspanne, werd gelijktijdig aan verschillende deelopdrachten gewerkt.

	september	Oktober	November	December
WP 1				
WP 2				
WP 3				
WP 4				
WP 5				
WP 6				

Werkpakket 1: afbakening van de opdracht

Werkpakket 2: literatuurstudie, verkennende gesprekken

Werkpakket 3: scannen en coderen van interne documenten

Werkpakket 4: analyse

Werkpakket 5: groepsgesprekken met medewerkers van de afdelingen

Werkpakket 6: rapportering

3. BEPERKINGEN VAN DE STUDIE

Onderhavige studie inventariseert enkele belangrijke kenmerken, knelpunten en uitdagingen met betrekking tot de bovenlokale cultuurinfrastructuur in Vlaanderen en Brussel. Tijdens de uitvoering werd echter al snel duidelijk dat het onderzoek in meerdere opzichten beperkingen kent.

- Cultuurinfrastructuur is een complexe materie. In dit landschap is een grote hoeveelheid aan actoren, regelgeving, normering enzovoort, relevant. Het gaat bovendien over zeer diverse infrastructuren, gaande van een kleine gehuurde kantoorruimte, tot een groot kunstencentrum met diverse podia in eigendom. De beperkte tijdspanne waarbinnen dit onderzoek diende te worden gerealiseerd, maakte het niet mogelijk om tot een diepgaande, gedetailleerde of vergelijkende landschapstekening te komen. Enkele thema's dienen verder te worden onderzocht, alvorens solide conclusies te kunnen formuleren.
- De aard en de hoeveelheid aan beschikbare informatie met betrekking tot infrastructuur, varieert sterk tussen de verschillende organisaties en tussen de verschillende bestudeerde bronnen. In de aanvraagdossiers voor sectorale investeringssubsidies bij het FoCI, vinden we de meeste relevante informatie. In de visitatieverslagen van de kunstenorganisaties is

‘infrastructuur’ geen expliciet thema. In de aanvraagdossiers voor een werkingssubsidie binnen het Kunstendecreet (2015) is wel een infrastructuurlijk opgenomen, maar het invullen ervan is een vrijblijvende keuze. De aard en de hoeveelheid aan gegeven informatie, varieert dan ook sterk van dossier tot dossier.

- De in de aanvraagdossiers voor het Kunstendecreet gevonden informatie met betrekking tot infrastructurele knelpunten, betreft steeds een zelfrapportering door de organisaties. De betrouwbaarheid ervan is bijgevolg niet gegarandeerd. Plaatsbezoeken en/of gebouwenaudits zouden een objectievere situatieschets mogelijk maken.
- Bij aanvang van de studie werd de interne kennis met betrekking tot infrastructuur overschat. De in 2.1.3 besproken invulformulieren werden slechts zeer summier ingevuld door de dossierbeheerders van de afdeling Kunsten. Kennisopbouw omtrent Infrastructuurgerelateerde thema's behoort dan ook niet tot hun opdrachten: 'infrastructuur' vormt geen bijzonder aandachtspunt binnen het Kunstendecreet.
- De visitatieverslagen en subsidiedossiers m.b.t. de specifieke infrastructuren die voor dit onderzoek werden geanalyseerd, dateren van de periode tussen 2012 en 2015. Ze beschrijven elk een momentopname. Bepaalde aangehaalde voorbeelden zijn vandaag wellicht niet meer relevant.

II. Terreinverkenning

Zoals reeds aangehaald, heeft deze studie geenszins de ambitie een volledige landschapstekening te maken. We beperken ons tot infrastructuren waarin een organisatie is gehuisvest die via het Kunstendecreet of het Cultureel-erfgoeddecreet een meerjarige werkingssubsidie ontvangt, infrastructuren die voor constructie of renovatie werden/worden gesubsidieerd met middelen van het Fonds voor Culturele Infrastructuur en infrastructuren in eigendom of langdurige beschikkingsmacht van de Vlaamse overheid.

Deze bovenlokale cultuurinfrastructuren zijn ingebed in een complex landschap waarin verschillende overheden en instanties actief zijn. Om het overzicht niet te verliezen, starten we met een terreinverkenning, waarin beknopt enkele belangrijke contouren worden geschetst. Doorheen de volgende onderdelen van dit rapport zal stelselmatig, door in te zoomen op een aantal specifieke karakteristieken van de besproken infrastructuren, een volledig beeld ontstaan.

1. KUNSTEN- EN CULTUREEL-ERFGOEDINFRASTRUCTUUR

1.1 Kunstenorganisaties

Op 13 december 2013 werd het nieuwe Kunstendecreet goedgekeurd door het Vlaams Parlement, wat een nieuw kader voor de ondersteuning van de professionele kunsten in Vlaanderen betekende. Het decreet maakt in de variëteit aan organisaties een opdeling volgens de specifieke functie(s) die organisaties uitoefenen. Volgende **functies** worden onderscheiden:

- ontwikkeling,
- productie,
- presentatie,
- reflectie.

Deze functies worden opgenomen binnen één of meerdere van volgende **disciplines**:

- architectuur en vormgeving,
- podiumkunsten,
- audiovisuele en beeldende kunst,
- muziek.

De documenten die we voor dit onderzoek onder de loep nemen, dateren deels uit een periode waarin het vorige Kunstendecreet (2004) nog in voege was. Hierin werd geen opdeling gemaakt op basis van functie. Wel werd er een onderscheid gemaakt op basis van organisatievormen, binnen afgebakende disciplines. Volgende **organisatievormen** werden onderscheiden:

- concertorganisaties (muziek),
- festivals (audiovisuele kunst, multidisciplinair, muziek, theater),

- kunstencentra (beeldende kunst, multidisciplinair, muziek),
- muziekclubs (muziek),
- muziekensembles (muziek),
- organisaties (audiovisuele kunst, architectuur, beeldende kunst, dans, kunsteducatie, muziektheater, sociaal-artistiek, theater, vormgeving),
- steunpunten,
- publicaties,
- werkplaatsen (architectuur, beeldende kunst, multidisciplinair, muziek, theater).

De opdeling op basis van organisatievormen is door het nieuwe decreet niet geheel verdwenen. In de sector en op de administratie blijft men er geregeld naar verwijzen, om organisaties en hun taken te omschrijven. Ook in onderhavig rapport refereren we geregeld naar deze organisatievormen.

1.2 Cultureel-erfgoed organisaties

Ook het beleidskader met betrekking tot cultureel-erfgoedorganisaties kende de afgelopen jaren ingrijpende veranderingen. Het Museumdecreet (1996), het Decreet op de Volkscultuur (1998) en het Archiefdecreet (2002) zorgden voor een eerste decretaal kader. Het Erfgoeddecreet (2004) verenigde de regelgeving voor musea en erfgoedconvenants. In 2008 volgde het Cultureel-erfgoeddecreet dat alle bestaande regelgeving verving en op elkaar afstemde. Het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet(2012) tenslotte, rationaliseert het bestaande decreet.

De opeenvolgende decreten tonen een evolutie van individuele sectoren met een eigen decretale logica, naar een consistent verhaal dat de zorg voor en de ontsluiting van het cultureel erfgoed centraal stelt. Hiervoor rekent het decreet op een uitgebreid netwerk van erfgoedactoren, bestaande uit professionele organisaties, vrijwilligersverenigingen en provincies en gemeenten.

Op basis van het Cultureel-erfgoeddecreet worden volgende **organisaties** onderscheiden:

- landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed,
- landelijke cultureel-erfgoedorganisaties voor volkscultuur,
- collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties,
- erkende musea ingedeeld bij het Vlaamse niveau,
- erkende culturele archiefinstellingen ingedeeld bij het Vlaamse niveau,
- erkende Nederlandstalige culturele archiefinstellingen gelegen in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad die de Nederlandstalige aanwezigheid in het tweetalige gebied Brussel-hoofdstad documenteren,
- samenwerkingsverbanden met het oog op de internationale profilering van kunstcollecties,

- periodieke cultureel-erfgoedpublicaties,
- de Vlaamse Erfgoedbibliotheek,
- de beheerder van Archiefbank Vlaanderen,
- een steunpunt voor cultureel erfgoed.

Het Cultureel-erfgoeddecreet onderscheidt verschillende **functies** die aangehaalde cultureel-erfgoedorganisaties, al dan niet gecombineerd, vervullen:

- verzamelfunctie,
- behoud- en beheerfunctie,
- onderzoeksfunctie,
- publieksgerichte functie.

Erfgoeddepots verdienen een aparte vermelding. Ze vormden de afgelopen jaren het voorwerp van heel wat (beleids)aandacht. In 2009 werd (decretaal) een beleid opgestart vanuit de Vlaamse overheid dat specifiek inspeelt op de depotproblematiek. Dit bestond in grote lijnen uit het toekennen van een regiefunctie aan de provincies. Doelstellingen hiervoor werden opgenomen in de cultureel-erfgoedconvenants (2009-2013) met de provincies. In de periode 2014-2019 startte er een nieuwe beleidsperiode voor de provincies op basis van het Planlastendecreet. De provincies konden intekenen op beleidsprioriteiten voor het verkrijgen van ondersteuning voor een regionaal cultureel-erfgoedbeleid. Het regionale depotbeleid en het tot stand brengen van een regionaal netwerk van erfgoeddepots stond hierbij centraal. Vanuit de Vlaamse overheid werd een coördinerende/monitorende rol opgenomen die zich concreet vertaalde in het uitbesteden van enkele onderzoeksopdrachten, het opstarten van een 'kenniscluster depotinfrastructuur', het evalueren en bijsturen van de regionale aanpak en de afstemming met Onroerend Erfgoed. Daarnaast zijn regionale erfgoeddepots in de periode 2012-2016 een prioriteit binnen het reglement voor sectorale investeringssubsidies van het FoCI.

2. FINANCIERING VAN BOVENLOKALE CULTUURINFRASTRUCTUUR

2.1 Dagelijks onderhoud/beheer met courante middelen of exploitatiesubsidies

Het dagelijkse onderhoud en beheer van infrastructuur wordt doorgaans gedragen door de courante werkmiddelen die culturele organisaties ontvangen via het Kunstendecreet of het Cultureel-erfgoeddecreet. Een groot aandeel van de betreffende organisaties ontvangt daarnaast ook lokale of regionale werkingssubsidies en beschikt over eigen inkomsten door bijvoorbeeld ticketverkoop of het verhuren/in concessie geven van een deel van de infrastructuur.

Overheden kunnen, naast werkmiddelen, ook subsidies toekennen die specifiek bestemd zijn voor de exploitatie van gebouwen. Dergelijke exploitatiesubsidies verstrekt de Vlaamse overheid bijvoorbeeld aan enkele gebruikers van infrastructuur in eigendom van de Vlaamse overheid, zoals het Kaaitheater, en de Beursschouwburg. Op die manier wordt het

eigenaarsonderhoud aan deze organisaties overgedragen. Ook gemeenten en provincies verstrekken dergelijke exploitatiesubsidies voor het beheer van hun eigen gebouwen.

2.2 Het Fonds voor Culturele Infrastructuur (FoCI) en het Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (FFEU)

Werkingsmiddelen die worden verstrekt binnen Kunstendecreet, zijn niet bestemd voor investeringen. Bij renovatie- of bouwprojecten moeten organisaties op zoek naar (een) andere financieringsbron(nen). De Vlaamse Gemeenschap is een belangrijke financier van bovenlokale infrastructuur. Sinds 1999 zijn de investeringskredieten voor o.a. cultuurinfrastructuur gecentraliseerd in de Vlaamse Openbare Instelling (VOI) Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI). Sinds 2008 worden de infrastructuurdossiers van het Departement CJS⁵ beheerd door de Stafdienst Infrastructuur (STIN). Ook vanuit het Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (FFEU) worden regelmatig grote infrastructuurwerken gesubsidieerd.

2.2.1 Opdracht van het FoCI

In het oprichtingsdecreet wordt de opdracht van het FoCI als volgt omschreven:

- aankopen, bouwen en verbouwen van de eigen infrastructuur van de Vlaamse Gemeenschap;
- ten laste nemen van de eigenaarsverplichtingen, het eigenaarsonderhoud en de onroerende voorheffing van eigen infrastructuur;
- betalen van huurgelden, erfpachtvergoedingen, beschikbaarheidsvergoedingen en andere kosten voor het gebruiksrecht van gebouwen en terreinen die ressorteren onder het beheer van onder andere de entiteit Cultuur, van het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media van de Vlaamse Gemeenschap.
- investeringssubsidies verstrekken voor het bouwen, uitbreiden, verbouwen of aankopen van culturele infrastructuur met bovenlokaal belang.

Om de uitvoering van de werken en de naleving van de overheidsopdrachtenregelgeving te controleren, doet de STIN voor de eigen infrastructuur een beroep op het Agentschap Facilitair Management (AFM) en voor investeringssubsidies op het team Gesubsidieerde Infrastructuur (TGI) van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

2.2.2 Investeringssubsidies

Wat betreft de investeringssubsidies, omschrijft het oprichtingsdecreet twee categorieën subsidies die het FoCI kan verstrekken:

Prioritaire sectorale culturele investeringssubsidies: subsidie bestemd voor instellingen binnen het beleidsdomein CJS⁵, waaraan de Vlaamse Regering tijdens een bepaalde periode

⁵ Infrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid en investeringssubsidies.

prioritair investeringssubsidies verleent. Voor de periode 2012-2016 werd prioriteit gegeven aan de volgende sectorale infrastructuur:

- het automatiseren van theatertrekken,
- cultureel-erfgoeddepots,
- digitalisering van filmvertoners,
- jeugdinfrastructuur met bovenlokaal belang,
- kunstenwerkplaatsen.

Investeringsubsidies voor grote infrastructuren van hoog cultureel belang: subsidies voor infrastructuur die van een uitzonderlijke omvang is en waarin een culturele werking wordt gerealiseerd die zich richt tot de hele Vlaamse Gemeenschap of ruimer.

Een ministerieel subsidiereglement (2001) legt de procedure, voorwaarden en criteria voor subsidiëring vast. Voor de eerste categorie, sectorale subsidies, legt het subsidiereglement zowel een procedure vast, als advisering door een ad-hoc-commissie. Voor de tweede categorie, infrastructuursubsidies voor grote infrastructuren, werden in het subsidiereglement enkel voorwaarden bepaald, maar voorziet het besluit betreffende het verlenen van investeringssubsidies voor cultuurinfrastructuur met bovenlokaal belang (2012) ook in een procedure, evenals in advisering door het managementcomité van het Vlaams Ministerie CJSM (MACOMI).

2.2.3 Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige investeringsuitgaven (FFEU)

Het Financieringsfonds voor Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (FFEU) werd bij decreet van 22 december 2000 opgericht met als doel de jaaroverschotten op de Vlaamse begroting te recupereren en te herverdelen. De middelen kunnen ondermeer worden aangewend voor eenmalige investeringen ten behoeve van de Vlaamse Gemeenschap of van het Vlaams Gewest. Het FFEU staat onder de directe bevoegdheid van de Vlaamse minister, bevoegd voor Financiën en Begroting. De Vlaamse minister sluit met de andere leden van de Vlaamse Regering protocollen af met betrekking tot de uitvoering en de opvolging van de door het FFEU gefinancierde eenmalige projecten. Het FoCI is belast met het beheer van de binnen het beleidsdomein CJSM vastgelegde FFEU-kredieten.

2.3 Aanvullende financiering

Naast de reguliere werkingsmiddelen, eventuele exploitatiesubsidies, en investeringssubsidies van het FoCI en vanuit het FFEU, doen culturele organisaties voor de constructie, de exploitatie en de renovatie van hun infrastructuren beroep op een grote diversiteit aan bijkomende financieringsbronnen:

- Occasioneel wordt over grote infrastructuurdossiers op niveau van de Vlaamse Regering beslist. Deze worden ad **nominatum** in de begroting opgenomen. Voorbeelden zijn het MAS in Antwerpen en de nieuwbouw van de Singel in Antwerpen.
- Het verbeteren en uitbouwen van de fysieke infrastructuur, is één van de pistes waarop het **Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)** inzet.

- Via een Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en het BHG, ondertekend in 1993 en thans **Beliris** genoemd, voorziet de Federale staat jaarlijks een budget om in Brussel te investeren. Het fonds Beliris financiert voornamelijk infrastructuurwerken, waaronder culturele. Er kunnen geen subsidieaanvragen ingediend worden aangezien de besteding op politiek niveau wordt onderhandeld tussen de federale en gewestelijke vertegenwoordigers.
- Specifiek voor het Brusselse Gewest is er ook het **Vlaams Brusselfonds**. Dit impulsfonds werd opgericht in 2001 en financiert een brede waaier van projecten en initiatieven rond welzijn, cultuur en onderwijs. De initiatieven zijn complementair aan het inclusief gemeenschapsbeleid en beogen de uitbouw van een kwalitatief, bereikbaar en zichtbaar netwerk van Vlaamse gemeenschapsvoorzieningen in de hoofdstad.
- Voor maatregelen, werken of diensten die noodzakelijk zijn voor het behoud of de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van beschermd onroerend erfgoed, kunnen organisaties overeenkomstig het **Onroerend Erfgoeddecreet (2013)** een erfgoedpremie aanvragen. Voor werken met een gefaseerde uitvoeringstermijn van drie tot vijf jaar en met een kostenraming van minstens vijf miljoen euro, kan onder bepaalde voorwaarden beroep worden gedaan op een meerjaren-premieovereenkomst.
- Het **Vlaamse Toerismebeleid** schept eveneens mogelijkheden, voornamelijk voor cultureel-erfgoedactoren. Via verschillende impulsprogramma's investeerde Toerisme Vlaanderen de voorbije jaren in projecten die de toeristische meerwaarde van Vlaanderen vergroten. Toerisme-subsidies betreffen vaak infrastructurele ingrepen, die op het Cultureel-erfgoeddecreet niet mogelijk zijn. Een actueel dossier is de investering in de Elisabethzaal van de KMDA in Antwerpen.
- Daarnaast maken **private middelen**, in de vorm van bijvoorbeeld fondsenwerving en giften, deel uit van de (mogelijke) aanvullende financieringsmogelijkheden.
- Geregeld worden leningen afgesloten voor de financiering van infrastructuurwerken. **CultuurInvest** is een onafhankelijk investeringsfonds dat wordt beheerd door ParticipatieMaatschappij Vlaanderen (PMV). Het fonds richt zich tot ondernemers en niet-commerciële rechtspersonen die een economische activiteit in de cultuursector ontwikkelen.
- **Publiek Private Samenwerking (PPS)**, tenslotte, wordt de afgelopen jaren steeds vaker naar voor geschoven als alternatieve vorm van financiering waarbij private en publieke spelers zoeken naar een win-win voor alle partijen. In de cultuursector blijft het aantal concrete PPS-projecten echter zeer gering.

De cultuurminister kondigt in zijn *Strategische Visienota Kunsten (2015)* een *Witboek 'aanvullende financiering'* aan, waarin alternatieve financieringsvormen worden onderzocht met oog voor de mogelijkheden, beperkingen en voorwaarden binnen een Vlaamse context.

III. Relevante kenmerken van infrastructuren

In dit deel beschrijven we de bovenlokale cultuurinfrastructuur aan de hand van enkele relevante kenmerken, zoals deze in de geraadpleegde bronnen werden teruggevonden. De specifieke knelpunten, behoeften en uitdagingen die met deze topics gerelateerd zijn, worden in een volgend luik besproken, zonder evenwel een nominatieve lijst te geven.

1. ALGEMEEN

1.1 Beschikkingsrecht over infrastructuren

Voor wat betreft de **cultureel-erfgoedsector**, leert een gesprek met medewerkers van de afdeling dat collectiebeherende erfgoedorganisaties voornamelijk in eigendom zijn van de stedelijke, provinciale en Vlaamse overheid⁶. In het Cijferboek van FARO (2012) lezen we dat ze naast hun vaste werkplek geregeld extra depotruimte huren bij private dienstverleners.

Ondersteunende cultureel-erfgoed organisaties huren hun werkplek doorgaans op de privé-markt.

Ook wat betreft de **kunsten-infrastructuren** zien we een grote variatie aan eigenaars. Vaak is de organisatie zelf eigenaar, maar ook de lokale, provinciale en Vlaamse overheden stellen infrastructuur ter beschikking. Kleinere organisaties zonder presentatiefunctie, huren vaak op de privé-markt, al is dit zeker geen algemene regel.

In de bestudeerde dossiers vinden we volgende eigenaars terug:

- **publieke rechtspersonen:** stad- of gemeentebesturen, provinciebesturen, Vlaamse overheid, Vlaamse Gemeenschapscommissie, Autonome Gemeentebedrijven, OCMW, kerkfabriek
- **private rechtspersonen:** vzw (vaak de organisatie zelf), vennootschap
- **samenwerkingsverbanden:** tussen publieke of publieke en private rechtspersonen. PPS-projecten komen echter slechts zeer zelden voor.
- **particulieren:** privépersoon, in meerdere situaties is dit een bestuurslid van de organisatie die een deel van zijn woonst ter beschikking stelt van de werking.

Het gebruik van de gebouwen wordt, op eigen infrastructuren na, geregeld via tal van overeenkomsten tussen eigenaar en gebruiker. Volgende overeenkomsten worden onderscheiden in de onderzochte kunstendossiers:

- huurovereenkomsten,
- erfpachtovereenkomsten,
- overeenkomsten volgens een convenant,

⁶ De cultureel-erfgoedorganisaties in eigendom van de Vlaamse overheid bevinden zich voornamelijk in Brussel.

- beheersovereenkomsten,
- concessieovereenkomsten,
- opstalrecht,
- andere gebruiksovereenkomsten.

In praktijk gebeurt het zelden dat een organisatie slechts van één infrastructuur gebruik maakt. Meestal worden, voor de uitoefening van verschillende functies, verschillende infrastructuren benut die eigendom zijn van meerdere actoren. Hiervoor worden dan ook verschillende overeenkomsten gesloten.

1.2. Gebouwen met een geschiedenis

Niet elke infrastructuur werd oorspronkelijk gebouwd als cultuurinfrastructuur. Heel wat kunsten- en cultureel- erfgoedorganisaties zijn gehuisvest in **herbestemde gebouwen**. In de dossiers vinden we voorbeelden terug van een voormalige brouwerij, garage, kapel, hospitaal, cinema, fabriek, boerderij, smidse, enzovoort. In vele gevallen ging deze herbestemming niet gepaard met een grondige renovatie in overeenstemming met de gangbare normen voor de exploitatie van cultuurinfrastructuur (o.a. akoestische voorschriften, technische installaties, laad- en loskade). Verschillende gebouwen hebben bovendien een bewogen geschiedenis en wisselden sinds hun ontstaan regelmatig van bestemming én van functie. Een gesprek met medewerkers van de afdeling Kunsten leert ons bovendien dat infrastructuren, samen met organisaties, evolueren: denk bijvoorbeeld aan een repetitieruimte, waar aanvankelijk slechts sporadisch publieksvoorstellingen worden gehouden, maar waarvan de presentatiefunctie doorheen de tijd langzaamaan belangrijker wordt. Deze ‘publiek geworden accommodatie’ zal aan heel andere standaarden moeten voldoen dan de oorspronkelijke repetitieruimte...

Een groot aandeel van de cultuurinfrastructuur, voornamelijk binnen de cultureel-erfgoedsector maar in mindere mate ook in het kunstenveld, is geheel of gedeeltelijk erkend als **beschermd onroerend erfgoed**.

De vroegere bestemming van een gebouw evenals de erfgoedfactor hebben een impact op de mogelijkheden (o.a. m.b.t. gebruik en aanpassing) van infrastructuren. Voor beschermde gebouwen, is bijvoorbeeld een goede samenwerking en afstemming met **Onroerend Erfgoed** opportuun.

“Het beschermde monument is de voormalige eigenaarswoning van een aanpalende firma. Het waardevol, authentiek woonhuis en prachtig bewaard interieur uit het Interbellum is een ontwerp van de hand van een van de belangrijkste Belgische modernistische architecten. De organisatie experimenteert sedert 2005 volop met deze prominent gelegen historische site in functie van culturele herbestemming. Multifunctionaliteit en respect voor het erfgoed vormen de basis voor de verdere (inter)nationale ontwikkeling.” (Kunstencentrum België, aanvraagdossier werkingsmiddelen 2015,)

1.3 Veel verhuisbewegingen

Bij de kunsten-organisaties zien we zeer veel recente, actuele of geplande verhuisbewegingen. Het verbaast niet dat deze zich vooral voordoen bij organisaties die weinig specifieke eisen⁷ hebben op vlak van infrastructuur en zelf geen eigenaar zijn van infrastructuur. Ook bij cultureel-erfgoedorganisaties zien we verhuisbewegingen, maar in mindere mate, en, om logische redenen, amper bij collectiebeherende organisaties.

De redenen voor verhuis zijn divers, maar hebben er vaak mee te maken dat de huidige infrastructuur niet (meer) voldoet aan de noden van de organisatie.

“We verhuisden naar een nieuwe locatie. De vroegere kantoren waren te klein geworden om alle vaste en tijdelijke medewerkers behoorlijk onder te brengen.” (Gentlemanagement, visitatieverslag, 2014)

Andere aangehaalde redenen voor verhuis zijn:

- de te hoge **huurprijs**,
- **opportuniteiten** om samen met andere organisaties een infrastructuur te delen,
- een **gebruiksovereenkomst** die weinig perspectief biedt of afloopt.

Voorbeelden uit de dossiers:

“Zoals reeds vermeld, was de organisatie in 2013 om financiële redenen genoodzaakt om het gebouw te verlaten. De organisatie verhuisde in juli 2013.” (MCV, visitatieverslag, 2014)

“In het verleden heeft de organisatie veel energie gestoken in het zoeken naar gezamenlijke huisvesting met andere culturele partners. Natuurlijk blijft de organisatie open staan voor nieuwe kansen hieromtrent. (Rasa, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De huisvesting van de organisatie blijft een heikel probleem omdat het huurcontract met een vooropzeg vanwege de verhuurder van slechts één maand weinig zekerheid biedt. Er wordt gezocht naar een andere locatie of eventueel een nieuwbouwproject.” (Timelab, visitatieverslag, 2014)

2. GEDEELDE INFRASTRUCTUUR

Samenwerking op infrastructureel vlak lijkt eerder de regel dan een uitzondering en gaat van sporadisch gebruik van specifieke ruimtes tot gezamenlijk eigenaarschap en beheer over een gebouw(encomplex) door een collectief van organisaties.

2.1 Sporadisch gebruik en onderlinge (ver)huur

Sporadische samenwerkingsverbanden zorgen ervoor dat infrastructuur optimaal wordt benut en dat organisaties over alle nodige infrastructuur kunnen beschikken zonder zelf al de investeringen te moeten dragen. Het sporadisch verhuren van eigen infrastructuur zorgt bovendien voor extra huurinkomsten. Onderlinge afspraken voor het gebruik van de infrastructuur zorgen meestal voor een win-win voor alle partijen.

⁷ Bijvoorbeeld ondersteunende organisaties die enkel kantoorruimte behoeven, muziekensembles die enkel gebruik maken van een repetitieruimte en kantoor, ...

Infrastructuren die vaak door meerdere organisaties worden gebruikt, zijn, voor wat betreft de kunstorganisaties, voornamelijk repetitieruimtes, ateliers, presentatieplekken en opslagruimte. Wat betreft de cultureel-erfgoedsector vermeldt het Cijferboek van FARO (2012) dat 10% van de conservatie- of restauratieateliers en van de technische ruimtes voor fotografie en/of digitalisering, door meerdere organisaties worden benut.

Voorbeelden uit de dossiers:

“De organisatie stelt haar repetitieruimtes gratis ter beschikking aan de eigen muzikanten, aan leden van de organisatie en wanneer mogelijk aan andere ensembles. We mogen stellen dat de studio’s dan ook zeer intensief gebruikt worden en een echte ontmoetingsplaats zijn geworden voor muzikanten.” (Ictus, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Van onze kelder wordt dankbaar gebruik gemaakt door een groep van acht jonge experimentele filmmakers die er een film-ontwikkellab inrichtten.” (Constant, aanvraagdossier werkingssubsidie 2015)

“Voor een aantal concerten, meestal bedoeld voor een zittend publiek, wijken we soms ook uit naar het concertgebouw, naar de stadsschouwburg of naar de stadszaal. Deze worden op dat moment afgehuurd.” (Cactus muziekcentrum, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Op vrijstaande momenten kan het pand gebruikt worden door andere non-profit organisaties voor vergaderingen, tijdelijke voorstellingen, e.a.” (WIT.H, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

Interessant in deze context zijn ook de zelfverklaarde **‘nomadische organisaties’**, die slechts over een administratief adres beschikken waar hun kantoor is gevestigd, maar die daarnaast beroep doen op tal van andere infrastructuren.

“De organisatie kiest ervoor om zelf geen infrastructuur noch technische middelen te beheren. Voor de creatie en repetities sluit de organisatie samenwerkingsakkoorden af met bestaande cultuurhuizen en gemeenschapscentra, waardoor infrastructuur van derden kostenbesparend en efficiënter, en zo dus ook duurzamer, wordt.” (cultuurburo Link, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De organisatie heeft geen eigen infrastructuur. De organisatie werkt volledig nomadisch. De artistiek coördinator zoekt de makers op in het veld. De gesprekken tussen de organisatie en de theatermakers bevinden zich dus werkelijk overal van Oostende tot Genk, van Amsterdam tot Brussel, en dit van ‘s morgens tot ‘s avonds. De organisatie ondervindt tot op heden enkel voordeel van deze manier van werken en gebruikt de werkwijze vaak als voorbeeld voor de makers. Wie als maker de verantwoordelijkheid voor de continuïteit van eigen werk op zich neemt, wie in beweging komt, de koe bij de horens vat, komt vaak werkelijke oplossingen en kansen tegen onderweg. Kansen die soms beter zijn dan men had kunnen dromen binnen de eigen vier muren. (...) De beste vooruitgang moet zich samen met anderen kunnen ontwikkelen. Een nomadische manier van werken werkt het samenwerken op een spontane wijze vaak in de hand.” (De Theatermaker, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

2.2 Structurele samenwerking

Naast sporadische samenwerking, het (ver)huren van specifieke ruimtes en (wederzijds) gebruik van infrastructuren, vinden we tientallen voorbeelden terug van een meer structurele samenwerking, waarin infrastructuur op langere termijn wordt gedeeld door meerdere organisaties.

2.2.1 Gezamenlijk gebruik met één hoofdbeheerder

Voor wat betreft de **kunstenorganisaties**, kunnen we op basis van de bestudeerde dossiers concluderen dat een groot aantal organisaties op structurele basis en op langere termijn aan 'co-housing' doet. Dergelijke 'gedeelde infrastructuur' wordt doorgaans door één eigenaar of beheerder ter beschikking gesteld of verhuurd.

"De panden worden verhuurd aan kunstenaars en creatieve collectieven. De organisatie beheert de gebouwen, waarbij het principe van co-housing centraal staat: delen in materiaal, kennis en ervaring. Dit collectieve gebruik zorgt voor een haalbare financiering, aangezien de medegebruikers en tijdelijke gebruikers de vaste kosten voor huur en energie op een evenredige manier delen. De organisatie huurt dit pand op de privémarkt en staat zelf in voor heel wat verbeteringswerken, waardoor de huurprijs lager is dan de reguliere marktwaarde. Momenteel huisvest de organisatie 22 kunstenaars en collectieven. Samen met deze medegebruikers, bekijkt de organisatie hoe een biotoop kan worden uitgebouwd die voor iedereen functioneel en inspirerend is. De bedoeling is om een collectieve ruimte te worden voor ontwikkelingen in kunst, educatie en participatie." (De Veerman, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

"Sinds het begin van de huurovereenkomst verhuurt de organisatie onder andere opslagruimte aan een zestal andere culturele partners." (A Two Dogs Company, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

Ook de Vlaamse overheid stelt op die manier een aantal infrastructuren ter beschikking van meerdere organisaties. Dit is bijvoorbeeld het geval in de infrastructuur van het Kaaitheater en de gebouwen in de Gallaitstraat in Schaarbeek.

Voor wat betreft erfgoeddepots lezen we in het Cijferboek (FARO, 2012) dat 34% van de collectiebeherende erfgoedorganisaties⁸, naast een eigen depot, bijkomend gebruik maakt van een (semi-) publiek gemeenschappelijk depot (FARO, 2012).

2.2.2 Infrastructuren in mede-eigendom of gezamenlijk beheer

Verschillende infrastructuren zijn in mede-eigendom of gezamenlijk beheer van meerdere (culturele) organisaties. Dergelijke samenwerking wordt juridisch geregeld door de oprichting van een afzonderlijke rechtspersoon (bijvoorbeeld een 'infrastructuur-vzw'). In de dossiers vinden we een tiental voorbeelden terug. Dergelijke collectieven omvatten minstens twee, maar vaak meerdere partners. In vele gevallen gaat het over 'volledige infrastructuren' waarin tal van faciliteiten aanwezig zijn, maar daarnaast vinden we ook enkele voorbeelden terug waarin enkel specifieke infrastructuur, zoals opslagruimte, in mede-eigendom of gezamenlijk beheer is.

"De twee kunstenorganisaties gingen als structurele cultuurpartners met de stad een concessieovereenkomst aan voor het inrichten van een gezamenlijke culturele infrastructuur. We kregen een loods van 2000 m² in 'cascostaat' toebedeeld en engageerden ons om deze te verbouwen en er een gedeelde infrastructuur in te richten." (Marthatentatief, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

"In 2000-2001 bundelden drie kunstenorganisaties hun krachten om in een gezamenlijke infrastructuur hun werkplekken onder te brengen. Om de inhoudelijke draagwijdte te verdiepen en verbreden, de

⁸ Archieven, erfgoedbibliotheken en musea

efficiëntie te verhogen en de huur- en overheadkosten te drukken traden in 2005 twee andere organisaties toe. De vijf kunstenorganisaties richtten toen een koepelvzw op. Door ontwikkelingen in de wijk werd een verhuis van de culturele werking gerealiseerd naar een ander gebouw. In 2011 ondertekenden vijf partners met de stad een erfpacht van 36 jaar voor het gebouw.” (Het Nieuwstedelijk, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“We kwamen overeen om vanaf 2014 één gemeenschappelijk decoratelier te runnen, en daarnaast ook één gezamenlijke opslagruimte voor de decors te delen. De samenwerking zou volgens voorlopige ramingen een bezuiniging van zo'n 15.000 euro kunnen opleveren.” (Bronks, visitatieverslag, 2014)

Ook in dergelijke gezamenlijke infrastructuren worden vaak **bepaalde ruimtes verder verhuurd of ter beschikking gesteld** aan andere culturele spelers.

“Naast de vijf kernpartners wordt het gebouw nu ook structureel door enkele andere organisaties gebruikt als uitvalsbasis of als werkplek. Bovendien ontstond een interessante dynamiek rond de werkingen van de verschillende organisaties en ontstond zo een ontmoetingsplek voor wie in de stad kunst wou beleven en letterlijk en figuurlijk meemaken.” (Fabuleus, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

2.3 Voordelen van het delen van infrastructuur

De Kunstenorganisaties zijn zeer enthousiast over het gezamenlijk gebruik van infrastructuur. In de bestudeerde rapporten vermelden ze zelf volgende voordelen:

- Een gebouw delen, betekent een **kostenbesparing**. Exploitatiekosten delen drukt de huurprijs of afbetaling, zorgt voor eventuele huurinkomsten en betekent een besparing op energie- en onderhoudsfacturen. Ook het nodige personeel voor bijvoorbeeld onderhoud, techniek, onthaal, bewaking, ... kan gezamenlijk worden ingezet;
- Het delen van ruimte zorgt ervoor dat specifieke en vaak dure infrastructuur **optimaal wordt benut en rendeert**;
- Voor kleine of startende organisaties biedt het delen van infrastructuur **ondersteuning en omkadering** op tal van vlakken;
- Samenhuizen stimuleert **creatieve kruisbestuiving**;
- Niet zelden leidt het delen van infrastructuur tot **gezamenlijke projecten** en initiatieven (zowel op vlak van productie als op vlak van presentatie);
- Infrastructuur delen stimuleert **overleg en afstemming**;
- Enkele organisaties halen aan dat de samenwerking het makkelijker maakt om **gezamenlijk (internationale) projecten** te ontwikkelen, en daarvoor **samen financiering** te zoeken;
- Het feit dat verschillende organisaties in één gebouw of op eenzelfde site gehuisvest zijn, zorgt voor een **groter draagvlak, publieksbereik en uitstraling**;
- Enkele organisaties halen aan dat hun samenwerking een positieve impact heeft op de plek waar de infrastructuur is ingebed. Zo ontstaan, door het clusteren van verschillende organisaties in grotere infrastructuren, **‘culturele ankerpunten’** die een zekere dynamiek in een wijk brengen (of bevestigen).

“De joint venture van deze zeer diverse culturele organisaties uit minstens vier verschillende decreten (Kunsten, Jeugd, Sociaal-cultureel Volwassenenwerk en Onderwijs) leidde tot draagvlak en uitstraling die de afzonderlijke organisaties, hoe succesvol ook, ruim overstijgt. Het samenwonen scherpte ieders eigen missie aan, levert voortdurend inhoudelijke synergiën op, en stimuleert volop publieksuitwisseling en kennisdeling en heeft op financieel vlak kosten delende en kostenbesparende effecten.” (Fabuleus, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“We hebben door onze samenwerking op korte tijd een belangrijke positie verworven in de culturele stedelijke context, en hopen een voorbeeld te zijn voor gelijkaardige initiatieven. We verrijken samen met een aantal andere culturele spelers een maatschappelijk kwetsbare buurt van de stad.” (De Roovers, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Startende artistieke organisaties krijgen onderdak op kantoor zodat ze mee kunnen surfen op de contacten en expertise, eerder dan op een eiland terecht te komen. Voor hen betekent het meteen ook een beperking van de overheadkosten. Op dit moment hebben twee kunsten-organisaties een lange administratieve residentie in de infrastructuur van de organisatie.” (WP Zimmer, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

“Door het bundelen van de krachten kunnen we de kosten voor decorbouw en –opslag delen en het gebruik van de ruimte, het materiaal en het decorpersoneel optimaliseren. Deze samenwerking leidt ook tot het uitwisselen van ideeën en ervaringen tussen techniek en vormgeving van beide huizen.” (Bronks, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

3. EXPLOITATIE VAN INFRASTRUCTUUR

3.1 Algemeen

Het ‘exploiteren’ van een gebouw brengt kosten en werk met zich mee, maar kan ook inkomsten genereren, bijvoorbeeld wanneer organisaties een deel van de infrastructuur verhuren of in concessie geven. We onderscheiden volgende, aan de exploitatie verbonden, kosten:

- **vaste kosten:** rente, afschrijving, belastingen, erfpachtcanon, huurkost, verzekeringen, ...
- **nutsvoorzieningen:** elektriciteit, verwarming, water, klimaatregeling, ...
- **onderhoud:** van het terrein, van het gebouw, van de (technische) installaties, ...
- **investeringen:** in het terrein, in het gebouw, in de technische installaties, ...
- **bewaking en beveiliging:** sleutelsysteem, camera’s, alarmsysteem, bewaker, ...

3.2 Exploitatie(kost) is afhankelijk van verschillende factoren

De beschikbare bronnen maken het niet mogelijk om een overzicht te maken van het aandeel van de aan infrastructuur gerelateerde kosten in het totale budget van organisaties. Wel is duidelijk dat de kostprijs en workload die de exploitatie van een infrastructuur voor de gebruiker met zich meebrengt, afhankelijk is van verschillende factoren:

- de aard en de functie van de infrastructuur,
- de staat van de infrastructuur,

- de verdeling van de verantwoordelijkheden tussen eigenaar(s)/beheerder(s) en huurder(s)/gebruiker(s),
- de mogelijkheid om (een deel van) de infrastructuur te verhuren of inkomsten te verwerven uit ticketverkoop,
- de eventuele ‘voordelen’ die aan het gebruik van de infrastructuur zijn gekoppeld.

We overlopen hieronder hoe deze kenmerken de exploitatie(kost)beïnvloeden.

3.2.1 De aard en de specifieke functie(s) van de infrastructuur

Voor organisaties die over beperkte of gedeelde infrastructuur beschikken, blijft de exploitatiekost doorgaans laag, terwijl grote, gespecialiseerde of beschermde infrastructuren meer middelen, opvolging en investeringen vergen. Hierbij dienen ook de erfgoeddepots, die aan specifieke eisen met betrekking tot bijvoorbeeld de bewaaromstandigheden moeten voldoen, vermeld te worden.

Volgende voorbeelden geven een indicatie van de variëteit:

“We beschikken sinds mei 2006 over een kantoorruimte die door een bevriende kunstenorganisatie ter beschikking wordt gesteld. Voor het gebruik ervan betalen we maandelijks een kleine gebruikersvergoeding, die zowel de lasten (zoals verzekeringen) als de energiekosten dekt. We betalen gemiddeld 180 euro per maand.” (Tristero, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De exploitatie van een theatergebouw brengt uiteraard de nodige kosten met zich mee: personeelskost van twee medewerkers, nutsvoorzieningen, verzekeringen, onderhoudscontracten, sanitaire voorzieningen, vervanging/herstelling van materialen, uitrustingen, meubilair, opfrissingswerken en, erg belangrijk: het onderhoud van en de investering in artistiek-technische uitrusting van de zalen. De verbouwing dateert van 2004 wat sommige van deze kosten jaarlijks doet stijgen. X wil deze infrastructuur niet alleen voor de productiefunctie ten volle benutten en inzetten, maar ook voor de invulling van onze presentatie- en participatiefunctie.” (‘t Arsenaal, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Een kunstencentrum met focus op beeldende kunst moet voortdurend aandacht hebben voor het onderhoud van zijn infrastructuur. Die is immers een essentieel onderdeel van de artistieke werking. De infrastructuur wordt intens gebruikt door kunstenaars om er hun artistieke onderzoek te voeren en/of hun oeuvre te ontwikkelen. Dit houdt in dat bij elke nieuwe tentoonstelling de tentoonstellingsplekken moeten heringericht en herschilderd worden.” (Netwerk, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

3.2.2 De staat van de infrastructuur

Ook de staat van de infrastructuur heeft een grote impact op de exploitatie(kost). Nieuwe gebouwen of infrastructuren die doorheen de tijd goed werden beheerd, vragen logischerwijze minder investeringen dan oude of verouderde gebouwen

“Ondertussen werken we 14 jaar op deze site en de druk neemt enorm toe om de infrastructuur op peil te houden, aan alle normen te laten voldoen en te laten evolueren met nieuwe noden.” (Stuk, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Een bij de aankoop uitgevoerde volledige technische audit van het gebouw bracht enkele structurele problemen aan het licht; met name het puntdak, de draagmuren en de kelder dienden volledig

gerenoveerd te worden. Als eigenaar stonden wij in voor de renovatie van het gebouw.” (WP Zimmer, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

En ook de energieprestatie van infrastructuur maakt een groot verschil in de rekening. Zo dient nieuwbouw aan verschillende vereisten inzake energieprestaties te voldoen in tegenstelling tot oudere infrastructuur waar een inhaalbeweging zich opdringt.

“Een grote inspiratiebron voor het erfgoeddepot is het zogenaamde Denemarkenmodel. Het belangrijkste kenmerk is dat de klimaatbeheersing en kwaliteitsvolle bewaarmstandigheden tot stand komen door hoge en duurzame bouwkundige kwaliteiten (passieve klimaatbeheersing) en een minimale techniek, met een laag energieverbruik en lage exploitatiekosten tot gevolg.” (Campus Vesta, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2015)

“De voorbije jaren werd geïnvesteerd in thermische isolatie op het niveau van de turbinezaal. Resultaat: een energiebesparing van 25 %! (De Centrale, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Het energieverbruik in het gebouw is zeer hoog omwille van een afwezige isolatie van dak en ramen, alsook door slecht sluitende oude ramen. Een tweede reden van overmatig energieverbruik is de oude centrale verwarming van het kantorenblok. Het betreft twee gasketels met een ouderdom van 25 jaar. Er werden reeds herstellingen uitgevoerd om het systeem werkende te houden, maar een vernieuwing wordt hoogdringend.” (’t Pakt, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

3.2.3 Verdeling van kosten en verantwoordelijkheden

Doorgaans geldt de regel dat huurders/gebruikers een maandelijkse huur- of gebruiksvergoeding verschuldigd zijn, de energiefacturen betalen en de verantwoordelijkheid dragen over het dagelijkse onderhoud, terwijl de eigenaar instaat voor de eigenaarskosten en -onderhoud en voor grote herstellingen en investeringen. Uit de dossiers leren we dat in praktijk vaak andere afspraken worden gemaakt. Zo geven verschillende organisaties aan dat ze in plaats van de eigenaar zélf instaan voor (grote) aanpassingswerken en –investeringen, vaak in ruil voor een gunstige overeenkomst of een ander voordeel.

“Het gebouw is eigendom van een particuliere eigenaar. De organisatie heeft een gewoon huurcontract, dat driejaarlijks verlengd wordt en waarvan de huurprijs 2.514,25 euro per maand bedraagt. Aangezien de organisatie heel wat aanpassingen heeft gedaan om de filmzalen om te bouwen tot theaterzaal, heeft de organisatie het eerste kooprecht, mocht de eigenaar ooit besluiten het gebouw van de hand te doen.” (Het Gevolg, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De contractuele afspraak is dat er geen huurprijs wordt betaald, maar de organisatie investeert, steeds in overleg met de huisbaas, in de verbetering van het gehuurde pand, met een investering van €5.000 per jaar.” (Madam Fortuna, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

Zoals reeds aangehaald, wordt de exploitatiekost in collectieve infrastructuur gedeeld, wat meestal zorgt voor een aanzienlijke besparing.

“De organisatie heeft zijn intrek genomen in een gezamenlijke infrastructuur. De overheadkost voor infrastructuur en logistieke faciliteiten is daardoor, met slechts 150 euro per maand (inclusief verwarming, elektriciteit, gebruik van gemeenschappelijke diensten als onthaal enzovoort) nog voordeliger dan tevoren.” (SKaGeN, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

3.2.4 (Huur)inkomsten

Organisaties die een gedeelte van hun infrastructuur verhuren of bijvoorbeeld in concessie geven, werven extra inkomsten, die kunnen worden aangewend voor investeringen. Niet alle organisaties beschikken echter over deze mogelijkheid. Hetzelfde geldt ook voor de inkomsten uit bijvoorbeeld ticketverkoop.

“De organisatie geeft een deel van de benedenverdieping en de verharde zone van het park achter de concertzaal in concessie (handelshuur) aan een bvba. Op die manier wordt de huur verbonden aan de erfpacht integraal weggewerkt. Niet alleen de organisatie gebruikt de concertzaal De zaal wordt ook verhuurd aan derden. Op die manier vinden in de zaal heel wat corporate activiteiten (ondernemingen, bedrijvenorganisaties, sponsors, ...) en andere plaats.” (De Casino, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De bvba is onze huisgenoot en deelt samen met ons het kantoor. Hiervoor betalen zij een marktconforme bezettingsvergoeding. Bovendien willen wij in de toekomst bijkomend inzetten op het aanbieden van arrangementen met voorstellingen en rondleidingen voor bedrijven (bedrijfsavonden).” (Troubleyn, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

3.2.5 Voordelen

Tot slot dient vermeld dat heel wat organisaties, voornamelijk degene die in een gebouw gehuisvest zijn dat door een overheid ter beschikking wordt gesteld (wat op zich reeds als een subsidiëring in natura kan worden beschouwd), bepaalde voordelen genieten:

- Dergelijke infrastructuur wordt vaak **gratis of onder de marktprijs** ter beschikking gesteld;
- Een aantal van deze organisaties ontvangt, naast werkingsmiddelen, ook **‘exploitatie subsidies’**;
- We vinden ook enkele voorbeelden van infrastructuren waarvan de **energiefactuur** (deels) door een overheid wordt betaald;
- Enkele organisaties melden, tot slot, een voordeel in de vorm van een toegekende **huursubsidie**.

Voorbeelden:

“De vzw kreeg via een notariële acte het recht van opstal m.b.t. het gebouw. Teneinde het werkingsbudget te vrijwaren, verbindt de Vlaamse Gemeenschap zich ertoe om jaarlijks een beheersubsidie van 441.000 euro aan de vereniging toe te kennen voor het onderhoud en de exploitatie van het gebouwencomplex en de ontwikkeling van de artistieke en technische uitrusting.” (Concertgebouw Brugge, visitatieverslag, 2014)

“De lokalen worden kosteloos ter beschikking gesteld door de provincie.” (Streven, visitatieverslag 2014)

“De stad kent een huursubsidie toe van 50% waardoor de huurkost nog met de helft zal dalen.” (Keremos, visitatieverslag, 2014)

“De organisatie sloot met de VGC een exploitatieovereenkomst af, waaraan ook een jaarlijkse exploitatietoelage verbonden is. De bedoeling is om met deze toelage, aangevuld met eigen inkomsten uit zaalverhuur, de volledige exploitatiekost voor het gebouw te dekken. De exploitatie houdt onder

meer in: elektriciteit, water, gas, onderhoudswerken, controle, kuisploeg, brandverzekering, veiligheid, gebouwverantwoordelijke, klusjesman.” (Bronks, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De Vlaamse Gemeenschap stelt lokalen ter beschikking van de vereniging. Een deel van de energiefactuur wordt door de Vlaamse Gemeenschap betaald.” (Kunst in huis, beheersovereenkomst 2012-2014 met de Vlaamse Gemeenschap)

4. VOORTDUREND IN CONSTRUCTIE

Cultuurinfrastructuur is voortdurend in constructie. Organisaties groeien, standaarden veranderen, gebouwen verouderen... Overal zien we dan ook recente, actuele of geplande renovatie- of bouwprojecten en onderhouds- of verfraaiingswerken. Het culturele landschap lijkt in die zin op een eeuwige bouwwerf.

Volgende recente of actuele ‘werken’ vinden we meermaals (en vaak in combinatie) terug in de kunstendossiers:

- **onderhoud-, herstel-, en verfraaiingswerken** (herstellingen aan scènevloer, tribune, schilderwerken, elektriciteitswerken, sanitair, ...),
- **specifieke aanpassingen in functie van energiebesparing** (vervangen van verwarmingsketel, dubbele beglazing, isolatiewerken, LED-verlichting, ...),
- **technische investeringen** (automatiseren van theatertrekken, HVAC-installatie, investeringen in geluidsisolatie, ...),
- **grondige verbouw- en nieuwbouwprojecten** (creëren nieuwe ruimtes of wijzigen van de indeling/bestemming van ruimtes, dakwerken, nieuwbouwprojecten, combinatie van meerdere structurele ingrepen, ...).
- **aanpassingen in het kader van (brand)veiligheid** (rookmelders, nooduitgangen, signalisatie, ...)
- **inbraakpreventie** (alarmsysteem, sleutelsysteem, ...)
- aanpassingen in het kader van **toegankelijkheid** (lift, aanpassing van sanitair, ...)

Uit de dossiers:

“Er werden dringende herstellingen aan de scènevloer uitgevoerd. Het frequent ombouwen tussen akoestische schelp en open theatertoren zorgen voor slijtage aan het vloeroppervlak; in de zomer van 2014 werden stukken vervangen en de gehele oppervlakte vlak geschuurd en herschilderd.” (Concertgebouw Brugge, visitatieverslag, 2014)

“In het kader van een ecologisch en economisch gebouwbeheer werd onder andere meer dan 80% van de verlichting in het gebouw aangepast naar de duurzaamste norm.” (Noordstartfonds, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“In 2014 deed de organisatie een belangrijke investering in de renovatie van de sturing van de trekkeninstallatie. De bedieningsinterface, elektriciteitskasten en frequentiesturingen werden vernieuwd met standaard industriële componenten.” (vzw Concertgebouw, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Het gebouw werd gerenoveerd zodat tentoonstellingsruimten ontstonden, een zaal voor lezingen, een ontmoetingsruimte, bureaus, stapel- en archiefruimte en een werkplek. Stuk voor stuk worden delen van het huis verder geoptimaliseerd.” (W.A.R.P, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“In 2008 werd het theater uitgebreid met een nieuwbouw.” (De Vieze Gasten, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

5. FINANCIERING VAN INFRASTRUCTUUR(WERKEN)

Bij de financiering van infrastructuur(werken) zijn, zoals in de beknopte terreinverkenning reeds aangehaald, meerdere actoren betrokken. Vaak gebeuren investeringen via een cofinanciering.⁹ Volgende financieringsbronnen vinden we terug in de bestudeerde kundendossiers. Deze lijst is wellicht niet volledig

- **eigen middelen:** werkingsmiddelen, huurinkomsten, inkomsten uit ticketverkoop bestemde fondsen, leningen
- **specifieke exploitatiesubsidies:** toegekend door een overheid (zie ook supra)
- **bijkomende publieke financiering voor specifieke investeringen:** van gemeente of stad (Cultuur), provincie (Cultuur, Cultureel Erfgoed), Gewest (Onroerend Erfgoed), Vlaamse overheid en VGC (Cultureel Erfgoed, Kunsten, Toerisme), FoCI (investeringsubsidies), Europa (EFRO), Vlaams-Brusselfonds, Belirisfonds
- **private financiering:** cash sponsorcontracten, in natura sponsorcontracten, ruilovereenkomsten, structurele partnerschappen, giften van rechtspersonen donateurs, giften van privépersonen donateurs, testamentaire legaten, ...
- **publiek-private samenwerking** vinden we in de dossiers voornamelijk voor wat betreft het gebruik (gedeelde infrastructuur met private rechtspersonen) en beheer (bijvoorbeeld onderhoudscontracten) en slechts zeer uitzonderlijk voor wat betreft de constructie van infrastructuur.

Enkele voorbeelden:

“Voor de financiering van deze werken werd door de stad een jaarlijkse, niet-geïndexeerde subsidie van € 793.259 toegekend en dat voor een periode van 30 jaar.” (De Bijloke, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De renovatie van het theater en de realisatie van de nieuwbouw werden bekostigd met Europese subsidies (50%), een toelage van de provincie (5%) en met 45% eigen middelen, ons ter beschikking gesteld door de stad. In zijn totaliteit ging het om circa 650.000,- euro, waarmee een investeringsfonds werd aangelegd dat wordt opgenomen naarmate de afschrijvingen worden geboekt.” (De Vieze Gasten, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

⁹ Co-financiering is vaak ingeschreven als voorwaarde voor financiering. Om in aanmerking te kunnen komen voor sectorale investeringsubsidies van het FoCI, bijvoorbeeld, dient de organisatie 40% eigen inbreng aan te tonen.

“De aankoop en verbouwing werd gedeeltelijk gefinancierd dankzij subsidies van het Vlaams Brusselfonds (€250.000), het FoCI (€300.000) en de VGC (€300.000).” (Ultima Vez, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Er gebeurt een dubbele fondsenwervingscampagne naar bedrijven en sympathisanten. Hiervoor richtte de organisatie een structuur op. Zo krijgen ondernemingen uit de regio de kans om de infrastructuur mee te helpen bouwen. Men kan met een gift vanaf 5 euro (via de online projectrekening van de Koning Boudewijnstichting) het gebouw mee helpen stichten. De schenker ontvangt in ruil hiervoor een officieel lidmaatschapsbewijs. Na de voltooiing van het project worden alle schenkers uitgenodigd om samen met een bekend acteur te worden vereeuwigd op de ultieme foto die in het nieuwe gebouw haar ereplaats zal krijgen. Daarnaast zullen ook vrijwilligers de werken op de werf actief ondersteunen bv. met catering, enz. Beide campagnes zouden in totaal € 200.000 moeten opleveren. Sinds 2009 en de opening van de projectrekening in 2009 werd al € 14.387,44 verzameld.” (Unie der Zorgelozen, visitatieverslag 2014)

6. DUURZAAMHEID

Als laatste thema willen we duurzaamheid belichten. Niet omdat duurzaamheid een centraal kenmerk zou zijn van cultuurinfrastructuur, wel omdat steeds meer kunstenuorganisaties zoeken naar antwoorden op de vragen die de ecologische uitdagingen oproepen en werken aan oplossingen. Naast de kostenbesparing, voelen organisaties ook een maatschappelijke noodzaak om duurzamer te werken. Of zoals we in één van de dossiers bondig lezen: *“De ingrepen zijn gericht op een kleinere ecologische voetafdruk”*.

Duurzaamheid is een belangrijk en actueel thema en kan niet worden gereduceerd tot een verhaal van kostenbesparing. Over duurzaamheid wordt in termen als ‘transitie’ gesproken en die transitie vergt een grondige reflectie over de impact van álle aspecten van de werking.

“Er wordt een CO2-meting van de gebouwen en de volledige werking bijgehouden. Deze nulmeting wordt begeleid door Green Track en omvat energiegebruik, catering, woon werkverkeer van het personeel en publieksverplaatsingen. Vanuit die nulmeting volgt een concreet actieplan met meetbare impact (...).” (Buda kunstencentrum, visitatieverslag, 2014)

Op het terrein wordt de afgelopen jaren veel geëxperimenteerd, gemeten en gemonitord. In de dossiers vinden we, naast aanpassingswerken die eerder in dit hoofdstuk onder ‘4. Voortdurend in constructie’ reeds werden omschreven, ook volgende concrete inspanningen terug:

- aanstellen van een duurzaamheidscoördinator,
- screening van diverse aspecten met betrekking tot de duurzaamheid van de werking (bv. gebruik van de CO2-calculator¹⁰),
- samenwerking met (lokale) expertisenetwerken (Pulse-netwerk, Jonge Sla, Green Track, provinciale initiatieven),
- pilootprojecten,
- opstellen van een energieboekhouding,
- investeren in hernieuwbare energie ,

¹⁰ <http://calculator.pulsenetwerk.be/co2-calculator-voor-de-kunsten>

- afvalbeleid en hergebruik van (bouw)materialen,
- sensibilisering van personeel,
- plaatsen van een fietsenstalling in het kader van de publieksmobiliteit,
- rekening houdt met publieksbewegingen in het globale stroomplan.

De toegenomen maatschappelijke aandacht voor duurzaamheid vertaalt zich ook in het beleid. *'Het actieplan bijna energieneutrale gebouwen'* (2012) volgde uit een Europese richtlijn (2010) die oplegt om tegen 2019 enkel nog 'bijna energieneutrale' overheidsgebouwen te realiseren. Ook in het *Regeerakkoord* (Vlaamse Regering, 2014-2019) zijn duurzaamheidsdoelstellingen opgenomen. Bij de herziening van het reglement voor sectorale investeringssubsidies van het FoCI in 2012, werd een bijkomende subsidievoorwaarde ingevoerd: *"Het project moet bijdragen tot de verhoging van de duurzaamheid van de betrokken accommodatie, tot het verbeteren van de ecologische impact en tot een energiezuinige exploitatie ervan"*.

Op alle beleidsniveaus merken we inspanningen van een stimulerend beleid omtrent duurzaamheid, en de kunstensteunpunten en FARO vervullen eveneens een belangrijke rol in het organiseren van infosessies en sensibilisering van de sectoren.

De afgelopen jaren ontstonden tal van initiatieven. Bottom-up projecten gaan hier hand in hand met genoemde (en andere) beleidsimpulsen. We overlopen in het kaderstuk enkele good-practices waarvan de impact duidelijk in de bestudeerde dossiers is terug te vinden.

Pulse¹¹ komt tegemoet aan de eerdere oproep van Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege om met de kunst-, erfgoed en sociaal-culturele sectoren een rol te spelen in het beantwoorden van de ecologische uitdagingen. De minister formuleerde deze doelstelling in haar *beleidsnota Cultuur 2009-2014*. In een visietekst gaf het *Atelier Ecocultuur* in 2010 (Cultuurforum) een antwoord op deze oproep. Het Atelier Ecocultuur kende deelnemers uit verschillende hoeken (BAM, Departement CJSB, Kaaitheater, VTi, Natuurpunt, Rosas, Netwerk Vlaanderen, Vredeseilanden en KHLeuven). De reflectie- en actiedag *'Van denken naar doen'* (Leuven november 2011) bracht heel wat mensen bij elkaar die willen werken rond de thema's cultuur, ecologie en transitie. Die positieve energie werd gebruikt om het *Transitienetwerk Cultuur* te verankeren. In februari 2013 ging het Transitienetwerk Cultuur officieel van start.

Jonge Sla¹² werd ontwikkeld door VTi en Ecolife, met de steun van de Vlaamse Gemeenschap. Het project heeft als doel het ecologisch denken en handelen binnen de kunstensector te versterken en kunstenhuizen aan te zetten om de eigen milieu-impact te verkleinen. Om het project zoveel mogelijk slagkracht te geven, werd samengewerkt met een aantal partners, waaronder BAM (het instituut voor Beeldende, Audiovisuele en Mediakunst), Muziekcentrum Vlaanderen, STEPP (Steunpunt Podiumtechnieken) en het Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten. Jonge Sla wil kunstenaars en kunstorganisaties ondersteunen door het delen van goede praktijken. Een tweede luik zet in op het ontwikkelen van een aangepaste coaching. Daartoe werden 'collega-groepen' opgezet met een coach van Ecolife. Jonge Sla ontwikkelde ook praktische tools die organisaties zelf kunnen toepassen. Zo is er de checklist voor gebouwen, organisaties en kunstpraktijk en, in samenwerking met Green Track, de

¹¹ <http://pulsenetwerk.be/>

¹² <http://pulsenetwerk.be/jonge-sla-naar-een-duurzame-kunstenpraktijk/>

CO2-calculator voor de kunsten. Na afloop van het project werden alle praktijken en instrumenten opgenomen in de databank van Pulse.

Green Track¹³ is een transitienetwerk dat culturele actoren binnen verschillende steden samenbrengt. Deze expertisenetwerken omvatten culturele organisaties, lokale bedrijven en overheden en middenveldorganisaties. Green Track is momenteel actief in Gent, Antwerpen, Leuven, Brugge en Brussel, en breidt haar netwerk voortdurend uit. Green track wordt gesteund door verschillende steden en door Jonge Sla. Deelnemende organisaties ondertekenen een charter en krijgen ondersteuning bij het screenen van eigen organisatie, bij het opstellen van een actieplan omtrent duurzaamheid en bij de implementatie ervan. Green Track organiseert ook infosessies en uitwisseling omtrent thema's die te maken hebben met duurzaamheid in de cultuursector. Samenaankoop van producten en gezamenlijke contracten bij energieleveranciers maken de transitie naar duurzaamheid ook financieel interessant. De Green Track netwerken zijn een groot succes. In Gent bijvoorbeeld, zijn reeds meer dan 45 culturele organisaties aangesloten.

Enkele voorbeelden vanuit de dossiers:

"Onze verantwoordelijke techniek en gebouwonderhoud is tevens de duurzaamheidscoördinator. Hij schoolt zich permanent bij, blijft up-to-date over alle trends, implementeert deze in de werking en inspireert de rest van het team. De voorbije jaren werden heel wat proactieve investeringen gedaan met het oog op de gelimiteerde levensduur van het materiaal (en tien jaar intensief gebruik)." (4AD, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

"Sinds september 2013 werken we aan een consistent energieverhaal. Er is een energieboekhouding opgesteld en een tool om op maandelijkse basis het energieverbruik op te volgen. Dit laat ons toe om geleverde en toekomstige inspanningen op energievlak meetbaar te maken. Voor de toekomst voorzien we nog verdere sensibilisering van de vaste en losse medewerkers met betrekking tot energieverbruik en een verdere uitbouw van de energieboekhoudtool zelf." (TRX, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

"Binnen het beleidsplan van de Vlaamse Regering is er voorgesteld om zowel naar de eigen gebouwen als naar de gesubsidieerde infrastructuur studiematig te werken rond energiezuinige projecten in afwachting van de nodige budgetten. Het FoCI wil hiervoor een project opzetten waarvan het gebouw van de organisatie een pilootproject is gezien de expertise die de organisatie door de jaren heeft opgebouwd in het kader van het ecodynamisch ondernemen. Het is hierbij de bedoeling om een gedetailleerde allround studie uit te voeren waarbij men energiezuinige maatregelen vertaalt naar specifieke culturele infrastructuur." (AB, visitatieverslag, 2014)

"Als stichtend lid van de vzw Leuven Klimaatneutraal 2030 en mede-trekker van het kennisplatform voor een groenere kunstensector Green Track Leuven, is de organisatie structureel bezig met het in kaart brengen en verkleinen van haar impact op moeder aarde. De groene overtuiging zit dan ook als een rode draad door dit project verweven." (STUK, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

"Limburg wil tegen 2020 een klimaatneutrale provincie worden.¹⁴ Conform de Europese richtlijn om tegen 2019 bijna-energieneutrale overheidsgebouwen te realiseren, legt het provinciebestuur zichzelf vandaag al strenge eisen op voor alle nieuwe bouw- en verbouwingsprojecten. Het principe van 'Trias

¹³ <http://gent.greentrack.be/over-green-track/>

¹⁴ Zie www.limburgklimaatneutraal.be

Energetica' wordt daarbij vooropgesteld: ten eerste het vermijden van uitstoot en energie besparen, ten tweede het inzetten van hernieuwbare energie en tot slot, indien duurzame energie niet volstaat, het zuinig en efficiënt inzetten van fossiele brandstoffen. Naast energiezuinigheid gaat er ook de nodige aandacht naar het gebruik van gecertificeerde materialen, het zuinig omspringen met water, toegankelijkheid, groenaanplanting, De provincie kan beroep doen op de expertise van Infrax, DuboLimburg en het Toegankelijkheidsbureau. Ook het zogenaamde Denemarkenmodel biedt hier inspiratie. Daarnaast is uit CO2-uitstootsimulaties (via de calculator van Jonge Sla) gebleken dat het grootste deel van onze voetafdruk te wijten is aan publieksmobiliteit. Door het plaatsen van een grote fietsenstalling achteraan het gebouw, willen we een eerste belangrijke stap zetten om daar iets aan te doen." (Aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie voor een regionaal erfgoeddepot in Limburg, 2015)

IV. Knelpunten, uitdagingen en aanbevelingen

In het vorige onderdeel schetsten we enkele thema's die belangrijk zijn om de eigenheid en variëteit van bovenlokale cultuurinfrastructuur te kaderen. In wat volgt, wordt de aandacht gevestigd op de knelpunten en uitdagingen die kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties en de medewerkers van de STIN ervaren met betrekking tot infrastructuur. Ook kennis vanuit voorgaand onderzoek wordt geïntegreerd.

We bespreken achtereenvolgens volgende topics:

1. de beperkte en versnipperde kennisopbouw met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur,
2. de knelpunten met betrekking tot standaarden en voorschriften waaraan infrastructuren moeten beantwoorden,
3. de problematiek met betrekking tot de exploitatie van infrastructuren,
4. Spreiding en leemtes in het landschap,
5. de financiering van investeringen in infrastructuur,
6. de nood aan afstemming en samenwerking,
7. de problematiek met betrekking tot de beheersovereenkomsten die de Vlaamse overheid sluit met gebruikers van eigen infrastructuren.

Per thema wordt afsluitend een aanbevelingenkader opgenomen. In deel V worden al deze aanbevelingen per thema samengebracht.

1. BEPERKTE EN VERSNIPPERDE KENNISOPBOUW

Zoals reeds eerder in verschillende rapporten, onderzoeken en aanbevelingsnota's werd aangehaald¹⁵: voor een onderbouwd beleid op lange termijn inzake cultuurinfrastructuur, is een goed inzicht in het terrein noodzakelijk. Hier lijken nog heel wat uitdagingen te liggen.

- Bij de STIN tracht men het overzicht te behouden op de staat en de noden van de infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid. Het feit dat meerdere instanties (AFM, TGI) betrokken zijn bij het onderhoud van deze infrastructuren, bemoeilijkt de informatiedoorstroom. In voorbereiding van een onderhoudsplan voor de periode 2005-2009 werd in opdracht van de Vlaamse overheid (Departement CJSM, FoCI) een grondige screening van deze infrastructuren uitgevoerd door het Wetenschappelijk en Technisch Bouwbedrijf (WTCB), in samenwerking met het Centrum Duurzaam Bouwen (CeDuBo) (2006). Het actueel houden van dergelijke inventarissen, blijft echter een uitdaging. Pas vandaag, tien jaar later, wordt een nieuwe gebouwenaudit uitgevoerd.

¹⁵ Zie onder andere het verslag van het Rekenhof: 'Culturele en Jeugdinfrastructuur. Investerings, onderhoud en beheer' (2013), het Memorandum 2014-2019 van de SARC (2014) en de adviesnota 'Bouwen aan culturele ruimtes. Technische prioriteiten voor culturele infrastructuur' van de sectorraad Kunsten en Erfgoed van de SARC (2014).

- Medewerkers van de afdelingen Kunsten en Cultureel-Erfgoed, hebben slechts een beperkte kijk op de infrastructuren die de gesubsidieerde organisaties gebruikten. Dat is logisch aangezien naar het topic 'infrastructuur' slechts weinig aandacht gaat in de respectieve decreten.
- De informatie m.b.t. infrastructuur is in de voor dit onderzoek bestudeerde bronnen zeer variabel en sowieso onvolledig. Bij de visitaties van kunstenorganisaties, is 'infrastructuur' actueel geen thema dat specifiek wordt opgevolgd of gecontroleerd. Tijdens de visitaties van cultureel-erfgoedorganisaties gaat wel aandacht naar enkele aspecten zoals toegankelijkheid en de bewaaromstandigheden in collectiebeherende organisaties, maar zijn de gehanteerde criteria niet eenduidig. In de aanvraagdossiers voor werkingssubsidies binnen het Kunstendecreet is sinds 2015 een infrastructuurluik opgenomen, maar het invullen ervan is vrijblijvend.
- In het verleden werd reeds onderzoek gevoerd naar verschillende aspecten die verband houden met cultuurinfrastructuur. De kennisopbouw wordt echter niet centraal georganiseerd, ontsloten of opgevolgd. De STIN tracht deze rol te vervullen voor wat betreft de infrastructuren van de Vlaamse overheid en de via het FoCI en FFEU-middelen gesubsidieerde infrastructuren.

AANBEVELINGEN 1

- 1.1 De Vlaamse overheid dient verder onderzoek te voeren naar de staat en de noden op vlak van bovenlokale cultuurinfrastructuur. Onderhavig onderzoek kan een basis vormen voor een meer gerichte bevraging van de sector, in combinatie met plaatsbezoeken/gebouwenaudits. Een dergelijke bevraging creëert echter verwachtingen en dient een budget te voorzien.
- 1.2 Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.
- 1.3 De infrastructuurnoden van gebouwen in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid dienen op regelmatige basis (voorstel: vijfjaarlijks) systematisch te worden geïnventariseerd door of in opdracht van de STIN.
- 1.4 De afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed kunnen het overzicht op de infrastructuur(noden) van de ondersteunde organisaties actueel houden door welomschreven topics met betrekking tot infrastructuur, standaard op te nemen in visitatieverslagen en/of subsidie-aanvraagdossiers en werkingsverslagen van de kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties.
- 1.5 De Vlaamse overheid kan bijdragen aan een centrale kennisopbouw, -verzameling en –ontsluiting m.b.t. infrastructuur door op regelmatige basis een thematisch DIRCO m.b.t. infrastructuur te voorzien. Een uitbreiding van de opdrachten van de STIN kan hier eveneens toe bijdragen. Dit laatste vergt evenwel een groeiscenario op vlak van personeel en middelen.

2. STANDAARDEN EN VOORSCHRIFTEN

2.1 Algemeen

Cultuurinfrastructuur moet, naast tal van kwaliteitsstandaarden die noodzakelijk zijn om de decretale opdrachten te kunnen vervullen, ook aan andere normen beantwoorden. Denk aan veiligheid en ergonomie, toegankelijkheid, duurzaamheid, geluidsnormering, bewaaromstandigheden van collecties, enzovoort.

Dat het voldoen aan dergelijke eisen **niet vanzelfsprekend** is, bevestigen de bestudeerde documenten en de gesprekken met medewerkers van de afdelingen. Verder in dit hoofdstuk zullen we illustreren dat verschillende cultuurinfrastructuren niet aan de huidige normering voldoen.

Het **toezicht** op de naleving van regelgeving en normering is niet altijd transparant. Sommige richtlijnen zijn Europees, andere gebaseerd op gemeentelijke reglementen, Gewestelijke materie of Vlaamse regelgeving, ... Slechts enkele van deze normen zijn als voorwaarde opgenomen voor het verkrijgen van een sectorale investeringssubsidie (FoCI), of voor een erkenning als cultureel-erfgoedorganisatie. De STIN en de afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed hebben slechts in beperkte mate invloed/zicht op de mate waarin bovenlokale cultuurinfrastructuur aan enkele standaarden voldoet.

Een ander belangrijk knelpunt stelt zich bij de **kostprijs** van sommige aanpassingswerken die noodzakelijk zijn om aan de normen te (blijven) voldoen. Organisaties geven reeds lange tijd aan dat de financiële druk na herhaaldelijke besparingsrondes zeer groot is geworden waardoor investeringen in infrastructuur op de lange baan worden geschoven. (Nieuwe) normering stelt organisaties voor moeilijke budgettaire keuzes.

Bij infrastructuur die deels zijn beschermd als erfgoed, ligt de kostprijs, en bijgevolg ook de drempel voor aanpassingswerken, vaak nog hoger.

Aanbevelingen 2.1

- 2.1.1 Infrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, hebben een voorbeeldfunctie. De Vlaamse overheid dient de middelen te voorzien om te verzekeren dat deze infrastructuren aan de hoogste normen inzake veiligheid, duurzaamheid, toegankelijkheid, werkomstandigheden, en andere normering kunnen voldoen.
- 2.1.2 De Vlaamse overheid dient bij renovatie- of nieuwbouwdossiers die ze ondersteunt, garanties in te bouwen opdat enkele basiscriteria worden gerespecteerd (o.a. duurzaamheid, toegankelijkheid, veiligheid) door welomschreven criteria op te nemen als subsidievoorwaarde. Voldoende tijd en middelen om het voorafgaand studiewerk te verrichten, evenals toezicht tijdens alle fasen van de werken en garanties op de goede instandhouding op langere termijn, zijn hierbij opportuun.
- 2.1.3 Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructuren.

2.1.4	Voor wat betreft infrastructuur met een erfgoedwaarde, dient verder te worden ingezet op een goede communicatie en afstemming met Onroerend Erfgoed opdat ook in dergelijke infrastructuur optimaal kan worden ingezet op noodzakelijke aanpassingen.
2.1.5	De Vlaamse overheid kan noodzakelijke aanpassingen in beschermde infrastructuur financieel aantrekkelijker maken door organisaties hiervoor een fiscaal voordeel te bieden.

2.2 Veiligheid en ergonomie

In het *Memorandum* (2014) van de SARC lezen we dat te weinig cultuurinfrastructuur beantwoordt aan de vigerende wetgeving betreffende veiligheid en dat een inhaalbeweging absoluut noodzakelijk is. **(Brand)veiligheid** van (publieke) cultuurinfrastructuur is essentieel en bovendien verplicht. Het is dan ook frappant dat hieromtrent in een aantal bestudeerde dossiers dringende pijnpunten worden vermeld, die bovendien reeds jarenlang een probleem blijken te vormen.

Daarnaast stellen zich in enkele organisaties ook problemen met betrekking tot de **werkomstandigheden**. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan de manuele theatertrekken die volgens Europese richtlijnen reeds geruime tijd vervangen dienden te zijn door geautomatiseerde systemen. Het automatiseren van de trekkenwand is in de periode 2012-2016 een prioritaire subsidielijnen binnen het subsidiereglement voor de sectorale investeringssubsidies van het FoCI, maar de middelen volstaan niet om alle aanvragen hieromtrent te honoreren. In één van de dossiers wordt daarnaast melding gemaakt van een onveilige laad-loskade. Uit de beschikbare bronnen kunnen we niet afleiden of dit probleem zich ook in andere organisaties stelt.

Enkele voorbeelden:

“Het uitgewoonde, verouderde gebouw moet worden aangepast aan de hedendaagse normen van veiligheid. Er is ondermeer nood aan verbreding van de nooduitgangen, installatie van branddeuren en de installatie van een brandtrap. Het onderdeel brandbeveiliging vormt een essentieel onderdeel van de renovatie en vergt op alle vlakken grondige aanpassingen aan de bestaande situatie. Zo zijn de uitgangen van de trappenhuisen niet conform de huidige brandnormering, de oorspronkelijke sprinklerinstallatie is niet meer in werking, er is geen compartimentering aanwezig in het gebouw, de spiegelzaal beschikt niet over twee reglementaire volwaardige uitgangen, enz. Deze gebreken kunnen enkel door middel van een grondige renovatie aangepakt worden omdat dit structurele en conceptuele aanpassingen vergt.” (De Studio/Villanella, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2015)

“Er werd een brandveiligheidsaudit gehouden op basis van de 'Politieverordening inzake brandpreventie met betrekking tot publiek toegankelijke inrichtingen' van de stad. De organisatie kan de investeringen die nodig zijn m.b.t. brandveiligheid echter niet dragen.” (Kopergietery, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Sommige gezelschappen weigeren nu al om met hun grote producties naar onze zaal te komen om reden van de onwerkbaar onveilige laad- loskade.” (NT Gent, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2015)

“Het muziekcentrum wil de trekken graag met de hulp van de Vlaamse Gemeenschap vernieuwen. In 2012 werden verbouwingswerken gedaan om het gebouw qua inrichting en akoestiek te verbeteren. Er was toen geen financiële ruimte om de verouderde handmatige trekken te vernieuwen. De organisatie

heeft als concessienemer van het gebouw onvoldoende eigen middelen om deze investering zelf te dragen. Ook de stad wenst op dit moment niet te investeren in de technische verbetering van haar gebouw. De organisatie vraagt daarom aan de Vlaamse Gemeenschap dat zij de middelen voorziet voor de technische vernieuwing van het verouderde trekkensysteem.” (TRIX, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2015)

Uit de gesprekken met medewerkers van de verschillende afdelingen, werd niet duidelijk hoe omvangrijk de in de dossiers vastgestelde problematiek met betrekking tot veiligheid en ergonomie is. In deze gesprekken werd ook de vraag gesteld in welke mate de Vlaamse overheid een verantwoordelijkheid draagt in het controleren en garanderen van de veiligheid van gebouwen waarvan ze zelf geen eigenaar is.

Aanbevelingen 2.2

- 2.2.1 De Vlaamse overheid dient af te stemmen met bevoegde instanties om te verzekeren dat publieke cultuurinfrastructuur ten alle tijde aan de hoogste veiligheidsnormen beantwoordt.
- 2.2.2 De Vlaamse overheid kan de veiligheid van publieke infrastructuur opnemen als subsidievoorwaarde binnen het Kunsten- en Cultureel-erfgoeddecreet en binnen het FoCI-reglement.
- 2.2.3 Om te evolueren of de automatisering van theatertrekken als prioriteit moet worden aangehouden in het nieuwe reglement voor sectorale investeringssubsidies, dient verder onderzocht in welke mate er noden blijven op dit vlak.

2.3 Toegankelijkheid als basisrecht

De toegankelijkheidsproblematiek wordt vaak onterecht gereduceerd tot de toegankelijkheid voor personen met een handicap. Een integraal toegankelijke leefomgeving komt echter iedereen ten goede die beperkt is in mobiliteit. Ook bezoekers met een kinderwagen, mensen met tijdelijke blessures en minder mobiele oudere mensen hebben alle baat bij toegankelijke infrastructuur.

Een toegankelijke leefomgeving en dienstverlening zijn de afgelopen jaren uitgegroeid tot een basisrecht. Striktere regelgeving en richtlijnen, de vergrijzing van de bevolking, de emancipatie van de gebruikers, zijn stuk voor stuk belangrijke evoluties die hebben bijgedragen tot de toegenomen aandacht.

Toegankelijkheid in publieke gebouwen betekent onder meer dat gebouwen en hun omgeving bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar moeten zijn opdat iedereen ze op een onafhankelijke en gelijkwaardige manier kan betreden (Enter vzw).¹⁶ Deze definitie gaat veel verder dan de fysieke toegankelijkheid en heeft evenzeer te maken met psychosociale, informatieve en communicatieve factoren.

¹⁶ <http://toegankelijkgebouw.be/Home/Toegankelijkheid/tabid/64/Default.aspx>

Toegankelijkheid is geen vrijblijvend aandachtspunt. In Vlaanderen dient rekening te worden gehouden met wettelijke richtlijnen rond toegankelijkheid¹⁷ bij het bouwen of verbouwen van constructies die publiek toegankelijk zijn en waarvoor een stedenbouwkundige vergunning is vereist of een meldingsplicht geldt. Deze richtlijnen zijn verankerd in een stedenbouwkundige toegankelijkheidsverordening (2010), die een resultaat is van het regeerakkoord 2009-2014 van de Vlaamse Regering.

In het FoCI-reglement voor sectorale investeringssubsidies is toegankelijkheid opgenomen als criterium bij de beoordeling van de aanvragen. Toegankelijkheid is eveneens een van de beoordelingscriteria voor de toekenning van het kwaliteitslabel aan musea, culturele erfgoedbibliotheken en erfgoedarchieven. De beoordeling van en het toezicht op deze criteria, is echter weinig eenduidig.

De coördinatie van het toegankelijkheidsbeleid in Vlaanderen behoort tot de bevoegdheid van de Vlaamse minister voor Gelijke Kansen en wordt uitgevoerd binnen de Cel Gelijke Kansen in Vlaanderen. Sinds 1 mei 2015 wordt de uitvoering van het toegankelijkheidsbeleid opgenomen vanuit het Agentschap Toegankelijk Vlaanderen, dat verschillende organisaties samenbrengt (ATO, Enter, Intro, Toegankelijkheidsbureau en Westkans).

Toegankelijkheidsonderzoek vormt een belangrijk speerpunt in het Vlaamse toegankelijkheidsbeleid.

Toegankelijkheidsonderzoek brengt de toegankelijkheid van gebouwen in kaart op basis van vooraf bepaalde items. De gegevens worden zo objectief mogelijk in kaart gebracht door 'toegankelijkheidsadviseurs'. De toegankelijkheidsadviseur (architect of bouwkundig ingenieur, werkzaam bij een van de adviesbureaus toegankelijkheid) maakt een afspraak met de eigenaar of gebouwverantwoordelijke en gaat ter plaatse. Hij/zij beoordeelt de toegankelijkheid van alle onderdelen van het gebouw en buitenomgeving, rekening houdend met de keten van toegankelijkheid en met de normen van Toegankelijk Vlaanderen. Elke screening resulteert in een gedetailleerd screeningsverslag geïllustreerd met foto's en schema voor de eigenaar of gebouwverantwoordelijke. Dit rapport toont aan waar de knelpunten zich situeren maar formuleert ook een concreet actieplan op drie niveaus: eenvoudige ingrepen, ingrepen in functie van de inrichting en structurele ingrepen. De toegankelijkheidsadviseur licht altijd het rapport toe. Dit heeft het grote voordeel dat tekst en uitleg gegeven worden over de mogelijkheden die het gebouw biedt om verbeteringen aan te brengen. Concrete gedetailleerde oplossingen op maat gaan een stap verder en volgen in een bijkomend advies. De resultaten van het toegankelijkheidsonderzoek worden opgenomen in een databank en ontsloten via de website www.toevla.be.

¹⁷ Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening betreffende toegankelijkheid van 5 juni 2009 (sinds 31 maart 2011 zijn er een aantal wijzigingen van de verordening toegankelijkheid van kracht).

In opdracht van het Departement CJSJ van de Vlaamse overheid, screende Enter vzw¹⁸ in de periode 2012-2013 een steekproef van in totaal 36 verschillende bovenlokale cultuurinfrastructuren. De screenings resulteerden in drie onderzoeksrapporten:

1. *Toegankelijkheidsscreening Vlaamse musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken (2012),*
2. *Toegankelijkheidsscreening culturele infrastructuur in beheer van de Vlaamse Overheid (2012),*
3. *Toegankelijkheidsscreening Vlaamse Kunsteninstellingen (2013).*

De resultaten van aangehaalde onderzoeken tonen dat de toegankelijkheid van de cultuurinfrastructuur op verschillende vlakken problematisch blijft. In gesprekken met medewerkers van de afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed, en met medewerkers van de STIN, worden de knelpunten bevestigd. We bespreken ze hieronder, en beperken ons daarbij tot de fysieke aspecten van toegankelijkheid omdat deze het meest verbonden zijn met de infrastructuur.

2.3.1 Algemene knelpunten en uitdagingen

Uit de onderzoeken van Enter vzw (2012, 2013) blijkt dat de **grootste toegankelijkheidsproblemen** zich vooral voordoen bij balie, toiletten, horizontale circulatie, verticale circulatie, toegangspaden en parkeergelegenheid. Verder worden volgende conclusies geformuleerd:

- Vaak kunnen eenvoudige ingrepen de toegankelijkheid en het gebruikskomfort van een gebouw al fors verhogen: bijvoorbeeld signalisatie en informatieborden aanbrengen, een horizontale beugel voorzien op de toiletdeur, contrastmarkering op glazen delen aanbrengen, ... Dit zijn werken die vrij eenvoudig en met beperkte middelen kunnen worden uitgevoerd.
- Andere veel voorkomende maar noodzakelijke ingrepen vragen meer organisatie, planning of budget: bijvoorbeeld drempels wegwerken, reeds aangepaste toiletten herinrichten, niet onderrijdbaar meubilair vervangen, dubbele deuren vervangen, aangepaste parkeerplaatsen en een voorrijdmogelijkheid voorzien, ...
- Geregeld zijn ook structurele ingrepen noodzakelijk. Het betreft aanpassingen aan de structuur van een gebouw of buitenomgeving. Deze aanpassingen vereisen verbouwingswerken, bijvoorbeeld een liftsysteem voorzien, deuren verbreden, heraanleggen van toegangspaden, balie aanpassen, ... De kostprijs van dergelijke structurele ingrepen is vaak aanzienlijk.

¹⁸ Het toegankelijkheidswerkveld onderging sinds 1 mei 2015 een grondige herstructurering. Vanaf dan vormen Enter, Ato, Toegankelijkheidsbureau, Westkans en Intro één organisatie, in de juridische vorm van een Privaatrechtelijk Extern Verzelfstandigd Agentschap (EVA).

- Specifiek voor de erfgoedsector wordt opgemerkt dat veel van de betreffende gebouwen een hoge erfgoedwaarde hebben, hetgeen aanpassingen in functie van toegankelijkheid bemoeilijkt.

De onderzoeksrapporten van Enter vzw tonen ook aan dat gebouwen van voor 1960 (bouwjaar of volledige verbouwing) het meest aantal ontoegankelijke onderdelen bezitten. Maar opvallend is dat zelfs bij nieuwe gebouwen nog veel fouten tegen de toegankelijkheid gebeuren, zowel in het ontwerp als bij de uitvoering. Een telefoongesprek met een medewerkster van Toegankelijk Vlaanderen verduidelijkt dat plannen niet altijd correct worden uitgevoerd en werken niet altijd even goed worden opgevolgd. Daarnaast is de afwerking (bijvoorbeeld beugels aan toiletten, een onderrijdbare balie, ...) vaak bepalend voor de uiteindelijke toegankelijkheid van een gebouw, terwijl deze aspecten tot de inrichting behoren en niet gedetailleerd in de bouwplannen worden opgenomen.

2.3.2 Cultureel Erfgoed

Toegankelijkheid is één van de vereisten voor de toekenning van een kwaliteitslabel voor musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken. Het beschikken over een dergelijk kwaliteitslabel is een voorwaarde om ingedeeld en gesubsidieerd te kunnen worden door een gemeente, provincie of de Vlaamse Gemeenschap. Organisaties die een kwaliteitslabel ontvangen, blijven dit voor onbepaalde duur behouden, tenzij tijdens een vijfjaarlijks opvolgingstoezicht flagrante tekortkomingen worden vastgesteld. De betreffende visitatieverslagen vallen buiten de scope van onderhavig onderzoek, maar uit een vluchtige blik op enkele cases, wordt alvast duidelijk dat ‘toegankelijkheid’ niet altijd hetzelfde wordt geïnterpreteerd door verschillende actoren.

Zo lezen we in een visitatieverslag van een recent gebouwd museum:

“Het museum is toegankelijk voor rolstoelgebruikers en bezoekers met een mentale of visuele handicap of met een auditieve beperking.” (Sportimonium, visitatieverslag, 2012)

Terwijl we op de website van Toegankelijk Vlaanderen (www.toevla.be) volgende informatie vinden m.b.t. de toegankelijkheid van dezelfde infrastructuur:

“Er zijn onvoldoende toegankelijke parkeerplaatsen en de aanwezige parkeerplaatsen zijn te smal. De route naar het gebouw is enkel toegankelijk met hulp. Op de tentoonstellingsroute binnen zijn enkele hellingen te stijl. De beide aangepaste toiletten zijn niet correct ingericht. Voorzieningen in braille: niet aanwezig, Auditieve ondersteuning: niet aanwezig, Tactiele markeringen: niet aanwezig, Gehoorondersteuning: niet aanwezig, Visuele ondersteuning: niet aanwezig.”

Een **gedeelde definitie** van de (minimumeisen) i.v.m. toegankelijkheid lijkt te ontbreken, wat, ook voor gebruikers, onduidelijkheid creëert.

Een ander pijnpunt is dat **opvolging** na een toegankelijkheidsscreening niet altijd is gewaarborgd.

Uit een van de visitatieverslagen van de afdeling Cultureel Erfgoed:

“In het verleden werden wel acties ondernomen met het oog op het vergroten van de fysieke toegankelijkheid, i.s.m. de provincie en het toegankelijkheidsbureau. Verdere samenwerking met de gehandicaptenfederatie werd vooropgesteld, maar lijkt niet gerealiseerd te zijn. Op de website wordt

niet duidelijk gecommuniceerd over een aangepast aanbod voor mensen met beperkingen. Het agentschap vraagt hiervoor aandacht.” (musea Bokrijk, visitatieverslag, 2013)

Zoals eerder aangehaald, zijn heel wat cultureel-erfgoedorganisaties in hun totaliteit of deels **beschermd erfgoed**. Medewerkers van de afdeling Cultureel Erfgoed halen aan dat het vaak moeilijk, zo niet onmogelijk, is om dergelijke gebouwen volledig toegankelijk te maken. Op het terrein werden hieromtrent reeds uitwisselingsmomenten tussen erfgoedconsulenten en toegankelijkheidsadviseurs georganiseerd.¹⁹

2.3.3 Kunstenorganisaties

Toegankelijkheid is, in tegenstelling tot bij de cultureel-erfgoedorganisaties, geen specifiek aandachtspunt tijdens visitaties van kunstenorganisaties. Bijgevolg is de informatie hierover in visitatieverslagen schaars. Medewerkers van de afdeling Kunsten vertellen evenwel dat in opvolging van de toegankelijkheidsscreenings van Enter vzw, een schrijven werd gericht tot de organisaties met een oproep om gevolg te geven aan de gerapporteerde knelpunten. Men heeft er echter geen duidelijk zicht op in welke mate effectief aan de slag werd gegaan met de screeningsverslagen.

Investerings in de toegankelijkheid van een gebouw bieden weinig directe ‘return’, waardoor we, zonder hierover sluitende uitspraken te willen doen, kunnen verwachten dat organisaties ze, zonder extra stimulansen of ondersteuning, niet prioritair achten.

In de dossiers lezen we wel enkele noden in verband met toegankelijkheid, maar slechts zelden worden hier ook concrete plannen omtrent geformuleerd.

“Er is een lift aanwezig in het gebouw die mindervaliden toegang verschaft tot ruimtes op de eerste en de tweede verdieping van het gebouw. De ronde werkruimte op het dak (derde verdieping) is enkel via een trap bereikbaar. Regelmatig worden wij geconfronteerd met de vraag om hier ook toegang te verschaffen aan rolstoelgebruikers. Een rolstoellift zou een belangrijke meerwaarde betekenen voor het gebruik van deze zevende werkruimte.” (’t Pakt, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

“De komende jaren zijn enkele kleine maar noodzakelijke renovaties nodig op het gebied van toegankelijkheid.” (Objectif Exhibitions, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Een aantal werken werd nog niet uitgevoerd wegens gebrek aan middelen, zoals de installering van een lift.” (Ultima Vez, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“In de toekomst zullen er echter bijkomende middelen nodig zijn om onder meer de toegankelijkheid structureel te verbeteren. Deze investeringen werden niet opgenomen in de begroting van dit dossier omdat we hiervoor op zoek zullen gaan naar lokale en andere middelen.” (De Veerman, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De studio ligt op de eerste verdieping en is toegankelijk via een traplift met stoeltje waar we zelf in investeerden. Dit is niet ideaal en de dansstudio blijft hierdoor ontoegankelijk voor mensen in een elektrische rolwagen. De investering in een plateaulift is niet haalbaar.” (Platform-K, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

¹⁹ http://herita.be/sites/default/files/bijlagen/nieuws/herita_kennisdossier_toegankelijkheid_03_lr.pdf

Aanbevelingen 2.3

- 2.3.1 De oprichting van het agentschap Toegankelijk Vlaanderen, biedt een opportuniteit om verder af te stemmen m.b.t. toegankelijkheidscriteria, toegankelijkheidsscreenings en de opvolging van deze screenings.
- 2.3.2 Een verdere bewustmaking van de sector, m.b.t. 'aandachtspunten die relatief eenvoudig te verhelpen zijn', i.s.m. Toegankelijk Vlaanderen.
- 2.3.3 Inzetten op een goede samenwerking en afstemming tussen toegankelijkheidsadviseurs en erfgoedconsulenten.
- 2.3.4 De nodige middelen voorzien voor de opvolging van pijnpunten uit toegankelijkheidsscreenings van bovenlokale cultuurinfrastructuur.
- 2.3.5 Gezien het maatschappelijk belang kan de toegankelijkheid van cultuurinfrastructuur als nieuwe prioriteit in het reglement voor sectorale investeringssubsidies worden opgenomen. De concrete focus en modaliteiten kunnen samen met Toegankelijk Vlaanderen worden bepaald.
- 2.3.6 Door de Vlaamse overheid gesubsidieerde bouw- en renovatieprojecten standaard koppelen aan een toegankelijkheidsadvies met controle gedurende het hele bouwproces.
- 2.3.7 Het gebruik van een 'toegankelijkheidslabel' in de hele cultuursector biedt duidelijkheid voor gebruikers, mogelijkheden als marketinginstrument en kan een stimulans betekenen voor organisaties om meer inspanningen te leveren.

2.4. Duurzaamheid

Duurzaamheid werd in een vorig luik²⁰, reeds besproken als een thema waaromtrent in de cultuursector veel dynamiek, initiatief en goodwill bestaat. Toch dient duurzaamheid ook op deze plek besproken te worden: bij de knelpunten en uitdagingen. Want ondanks stimulansen en initiatieven allerhande, blijft de aandacht voor duurzaamheid een zeer recente tendens en is op vele plekken nog een inhaalbeweging nodig.

2.4.1 Inhaalbeweging

Ondanks de toegenomen aandacht voor de ecologische voetafdruk van cultuurinfrastructuur, ondanks de bottom-up initiatieven en stimulansen vanuit het beleid, merken we in de dossiers dat er bij vele organisaties nog een grote inhaalbeweging nodig is, om aan een aantal minimale vereisten op vlak van duurzaamheid te voldoen.

In de dossiers wordt een diversiteit aan noden en plannen gerapporteerd. Deze gaan van het omschakelen naar LED-verlichting, tot het isoleren van daken. Vaak gaat het om kleine ingrepen die organisaties met hun courante middelen kunnen bekostigen, geregeld echter over 'totaal-projecten' waarvoor extra middelen worden gezocht.

"De verwarmingsinstallatie is een groot probleem. De installatie maakt veel lawaai, is niet waterdicht, verouderd en is absoluut niet van de meest duurzame soort." (muziekcentrum Dranouter, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

²⁰ Zie '6. Duurzaamheid' in deel III.

“Ten laatste eind 2017 moet het glazen dak gerenoveerd zijn en een energievriendelijk verwarmingssysteem geïnstalleerd.” (Globe Aroma, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Ook ecologie en duurzaamheid zijn aandachtspunten. Het beter afstellen van de HVAC-installatie zal het energieverbruik substantieel doen dalen. De komende jaren vervangen we ook het werklicht en de theaterspots door LED-verlichting.” (Beursschouwburg, aanvraag werkingssubsidie, 2015)

“Het energieverbruik in het gebouw is zeer hoog omwille van een afwezige isolatie van dak en ramen, alsook door slechte sluitende oude ramen. Een tweede reden van overmatig energieverbruik is de oude centrale verwarming van het kantorenblok. Het betreft twee gasketels met een ouderdom van 25 jaar.” (’t Pakt, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

Omwille van budgettaire beperkingen werd bij renovaties in het verleden vaak gekozen voor een weinig duurzame aanpak. Dergelijke korte-termijn-oplossingen wreken zich vandaag.

“Bij werken in het verleden werd gekozen voor goedkope materialen en tijdelijke oplossingen. Bij de herstellingen en de verbouwing willen we in de toekomst opteren voor kwaliteitsvolle, duurzame materialen. Daarbij wordt ook veel aandacht gegeven aan nieuwe verwarmingselementen en de isolering van het gebouw: het energieverbruik kan sterk naar beneden.” (WP Zimmer, aanvraagdossier investeringssubsidie, 2014)

“Omwille van de snelheid en het beperkte bouwbudget waarmee het gebouw werd opgericht, heeft de infrastructuur op vele vlakken tekortkomingen. Deze tekortkomingen hebben een onmiddellijke impact op het vlak van duurzaamheid, veiligheid en het welzijn van de gebruikers.” (’t Pakt, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

“Bij de renovatie zijn een aantal ruimtes omwille van besparingen niet erg grondig aangepakt. Net hier zitten de kantoren en repetitielokalen die onze medewerkers en residenten zo veel gebruiken, en dus goed verwarmd worden. Een weinig ecologische situatie. (...)” (Stuk, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2015)

“Een aantal onvolkomenheden bij de nieuwbouw die in 2007 werd opgeleverd, leiden tot overmatig energieverbruik. Het aanpakken van die problemen moet een energiezuiniger exploitatie mogelijk maken. Een duurzame isolatie van delen van het gebouw en het installeren van energiezuinige technische installaties (LED-verlichting, efficiënte lichtsturing in het gebouw) garanderen een aanzienlijke vermindering van de ecologische impact.” (De Bijloke, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

In 2012 werd het reglement voor sectorale investeringssubsidies (FoCI) uitgebreid met een luik i.v.m. duurzaamheid, en dat lijkt effect te ressembleren. In de aanvraagdossiers merken we een grote aandacht voor de duurzaamheid van geplande (ver)bouw(ings)werken.

Duurzaamheid in de cultuursector gaat echter niet alleen over isoleren en over energiezuinige installaties. Het heeft te maken met de ecologische impact van alle aspecten van een organisatie, met reflectie en sensibilisering, met monitoring en opvolging. Vele organisaties bevinden zich vandaag in een ‘transitie’ of een ‘traject’ m.b.t. duurzaamheid, vaak in samenwerking met lokale netwerken. ‘Duurzaamheidsscreenings’ met behulp van bijvoorbeeld de ‘CO2-calculator’ van Jonge Sla²¹, winnen aan populariteit. We kunnen

²¹ <http://calculator.pulsenetwerk.be/co2-calculator-voor-de-kunsten>

verwachten dat uit dergelijke audits nieuwe pijnpunten aan de oppervlakte komen, die op hun beurt opvolging behoeven en vaak ook bijkomende investeringen.

Aanbevelingen 2.4

- 2.4.1 Infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient een toonbeeld van duurzaamheid te zijn. Een inhaalbeweging is maar mogelijk mits een verhoging van de middelen.
- 2.4.2 De Vlaamse overheid kan, in samenwerking met b.v. Pulse, 'proeftuinen' op vlak van duurzaamheid ontwikkelen in de infrastructuren in eigendom of langdurig beheer. De uitkomsten van dergelijke pilootprojecten kunnen worden gedeeld met de brede sector.
- 2.4.3 Gezien het maatschappelijk belang, de voortrekkersrol van de culturele sector en het terugverdieneffect, kan duurzaamheid als één van de nieuwe prioriteiten voor sectorale investeringssubsidies worden opgenomen. De concrete focus en modaliteiten kunnen samen met instanties zoals Pulse, CeDuBo en VEA worden bepaald.
- 2.4.4 De algemene aandacht voor duurzaamheid binnen het reglement voor sectorale investeringssubsidies moet worden gecontinueerd.
- 2.4.5 Bij renovatie- en nieuwbouwprojecten, ondersteund door de Vlaamse overheid, dienen richtlijnen zoals geformuleerd in het 'Actieplan bijna-energieneutrale gebouwen' te worden toegepast.
- 2.4.6 Initiatieven zoals Pulse blijvend ondersteunen en structureel verankeren. Ze verrichten belangrijk werk op het terrein met betrekking tot bewustmaking, expertise-deling, screening, ... met het oog op het verkleinen van de ecologische voetafdruk van de cultuursector.

2.5 Andere normen

Naast veiligheid, toegankelijkheid en duurzaamheid, moet cultuurinfrastructuur nog aan tal van andere maatstaven beantwoorden. Een volledig overzicht zou ons te ver leiden, wel geven we tot slot nog enkele bijkomende knelpunten mee die meermaals in de bestudeerde dossiers en/of tijdens de gevoerde gesprekken aan bod kwamen.

2.5.1 Beveiliging en klimaatbeheersing in collectiebeherende organisaties

Een correcte zorg voor cultureel erfgoed vormt een van de fundamenteën voor een efficiënt cultureel-erfgoedbeleid. De bewaaromstandigheden en de beveiliging van de collecties, worden in overweging genomen bij het toekennen van een 'kwaliteitslabel' aan collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties. Het **beschikken over een kwaliteitslabel** betekent echter niet dat de betreffende organisatie haar collectie(s) in optimale omstandigheden bewaart. Net zoals we reeds hebben vermeld met betrekking tot het thema 'toegankelijkheid', geldt ook voor de bewaaromstandigheden dat 'voldoende inspanningen' moeten worden geleverd. Eventuele werkpunten worden opgenomen in de verslagen van de vijfjaarlijkse visitaties.

In het *Cijferboek* van FARO (2012) vinden we, specifiek voor wat betreft de erfgoeddepots, **verschillende knelpunten** terug met betrekking tot de beveiliging en bewaaromstandigheden. In heel wat depotruimtes ontbreken elementaire faciliteiten. Zo bijvoorbeeld zijn systemen voor het automatisch regelen van de temperatuur of de relatieve vochtigheid slechts in

minder dan de helft van de depotruimtes aanwezig. Vanuit de provincies werd de afgelopen jaren heel wat geïnvesteerd op vlak van erfgoeddepots. In de sector vreest men echter voor de continuering en opvolging, aangezien de provincies hieromtrent vanaf 2017 geen bevoegdheden meer hebben.

De druk op optimale bewaaromstandigheden in collectiebeherende organisaties neemt toe onder invloed van de **eisen die worden gesteld voor de indemniteitswaarborg voor kunstuitleen**, waarvoor een nieuw decreet in de pijplijn zit.²² Het opleggen van dergelijke normen brengt uiteraard kosten met zich mee: de tentoonstellingslocaties moeten enerzijds doorgelicht worden (in regel is dit een kost voor de overheid die indemniteit verleent). Anderzijds zullen de organisaties die in aanmerking willen komen voor indemniteit bepaalde (infrastructurele) aanpassingswerken moeten uitvoeren.

2.5.2 Geluidsnormen

Sinds 1 januari 2013 zijn nieuwe geluidsnormen voor muziekactiviteiten van kracht. Deze normen stellen heel wat organisaties voor de noodzaak te investeren in meetapparatuur en in de optimalisatie van de zaal-akoestiek. De Sectorraad Sociaal-Cultureel Werk van de SARC vraagt aandacht voor de impact van de regulering rond geluidsnormen op de lokale overheden en begrip voor de moeilijke overgang die o.a. kleine concertzalen momenteel meemaken (SARC, 2014). Ook in de *Landschapstekening Muziek* (MCV, 2014) lezen we dat de toenemende regelgeving op diverse domeinen, waaronder de milieu- en geluidsnormen, met alle mogelijke financiële en structurele implicaties, een hypotheek legt op het in stand houden en verder ontwikkelen van het concertcircuit.

In de dossiers vinden we hieromtrent onvoldoende informatie om sluitende conclusies te kunnen trekken. Wel lezen we een enkele keer 'dat men niet in orde is' met de nieuwe regelgeving.

Aanbevelingen 2.5

- 2.5.1 Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructuren.
- 2.5.2 De Vlaamse overheid kan binnen een nieuw Cultureel-Erfgoeddecreet impulssubsidies voorzien voor verbeteringen inzake de bewaaromstandigheden van collecties.

²² <http://www.kunstenenerfgoed.be/nl/beleid/cultureel-erfgoed/indemniteit> Een indemniteitsregeling (of staatswaarborg) is een regeling waarbij het bruiklenende museum zijn aansprakelijkheid voor schade aan de toegekende bruiklenen niet – of slechts beperkt – indekt via een commerciële verzekering maar het schaderisico grotendeels overdraagt aan een overheid. Deze overheid staat dan garant voor de vergoeding van de eventuele schade aan of verlies van de in bruikleen gegeven voorwerpen.

3. KNELPUNTEN EN UITDAGINGEN MET BETREKKING TOT EXPLOITATIE EN BEHEER VAN BOVENLOKALE CULTUURINFRASTRUCTUUR

3.1 Hoge exploitatiekost legt een grote druk op organisaties

3.1.1 Achterstallige investeringen

In een vorig onderdeel²³ bespraken we dat de kost van de exploitatie van een gebouw afhankelijk is van verschillende factoren.

In de dossiers merken we dat het voornamelijk de grotere organisaties zijn, die specifieke infrastructuren beheren (podia, ateliers, depots, ...), die de uitgaven verbonden met het gebouwenbeheer, moeilijk kunnen dragen. Wanneer moeilijke budgettaire keuzes moeten worden gemaakt, komt infrastructuur meestal niet op de eerste plaats. Op die manier worden sommige infrastructuren reeds jarenlang in min- of meerdere mate ‘verwaarloosd’.

“Er zijn in het gebouw dringende herstellingen nodig en achterstallig onderhoud dient te worden opgelost. De noodzakelijke werken betreffen elektriciteit, verwarming, theatertechnische installaties, enzovoort.” (De Studio/Villanella, aanvraagdossiers sectorale investeringssubsidie, 2014)

“Een groot deel van het kantoormeubilair is al enige tijd aan vervanging toe. Herstellingen (sanitair...) worden vaak door een personeelslid uitgevoerd. Het zijn allemaal symptomen van een organisatie die al meer dan vijf jaar op vele vlakken verplicht is te besparen om de kerntaak volgens de eigen kwaliteitsnormen te kunnen blijven uitvoeren. Momenteel heeft de vzw een kleine financiële reserve dankzij een eenmalige schenking, maar die kan helaas niet worden aangesproken voor vernieuwing van infrastructuur. Het is immers enkel door deze reserve dat we de productie van het tijdschrift tot en met de jaargang van 2016 kunnen verzekeren.” (De Witte Raaf, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

3.1.2 Oneerlijk voordeel voor organisaties in overheidsinfrastructuur

In deze context dient opnieuw vermeld dat **organisaties die infrastructuur ter beschikking krijgen van een overheid**, daar vaak een groot voordeel mee doen²⁴. Voor wat betreft de infrastructuur van de Vlaamse overheid lezen we in het rapport van het Rekenhof (2013) dat de (gratis) terbeschikkingstelling en de toewijzing aan de gebruikers (vaak voor onbepaalde duur) niet stoelt op een objectieve selectieprocedure die alle organisaties waarvan de activiteiten overeenstemmen met de infrastructuur in de mogelijkheid stelt zich kandidaat te stellen. Niet enkel de Vlaamse overheid, maar ook de provincies, de VGC en de gemeenten stellen op een vergelijkbare manier infrastructuur ter beschikking.

In een gesprek met medewerkers van de afdeling Kunsten, werd bevestigd dat deze situatie eigenlijk een ‘onrechtvaardig’ voordeel biedt, en een oneerlijke concurrentie in stand houdt. Idealiter zou het toewijzen van overheidsinfrastructuur berusten op kwaliteitscriteria, en niet

²³ Zie: ‘3.2 Exploitatie(kost) is afhankelijk van verschillende factoren’ in deel III van dit rapport.

²⁴ Idem voetnoot 24

voor onbepaalde duur worden vastgelegd. Deze situatie is echter historisch gegroeid en bijgevolg niet zomaar recht te trekken.

Ook de toekenning van ‘nominatumsubsidies’ die niet altijd duidelijk kaderen in de beleidsdoelstellingen, zorgt soms voor wrevel op het terrein.

“Tegelijk staat het jaarlijkse onderhoudsbudget van de organisatie erg onder druk, door de stijgende kosten van lonen, energie, materialen, ... die niet gecompenseerd worden door een specifieke, structurele kredietstroom zoals bij sommige van onze collega-kunstencentra (zie bijvoorbeeld nominatum / niet gereguleerde toelagen). Het is duidelijk dat hiervoor een recurrente oplossing moet uitgewerkt worden, maar de investeringen die beschreven worden in dit dossier zijn wel een noodzakelijke tussenstap om onze prachtige culturele infrastructuur ook in de toekomst te laten renderen. Om deze redenen denken wij de ideale kandidaat te zijn voor een investeringssubsidie van het FoCI, en we hopen met dit dossier een overtuigende motivatie te kunnen leveren.” (STUK, aanvraagdossier sectorale investeringssubsidie, 2014)

3.2 Meerjaren- infrastructuurplannen

Om de exploitatie van infrastructuur transparant, voorspelbaar en beheersbaar te houden, zijn meerjarige infrastructuurplannen een handige tool. Op basis van de huidige staat, kunnen actuele en te verwachten noden in kaart worden gebracht, en worden begroot. Gesprekken met medewerkers van de afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed leren echter dat niet alle organisaties over het personeel en de middelen beschikken om met meerjaren-infrastructuurplannen te werken, of om geplande werken ook effectief uit te voeren. Zoals reeds aangehaald, is in vele infrastructuren een inhaalbeweging nodig. Niet alle organisaties slagen in een performant gebouwenbeheer. De gevolgen lezen we in enkele dossiers:

“Vandaag moeten we vaststellen dat de organisatie niet beantwoordt aan de hedendaagse noden van een internationaal kunstencentrum. Een structurele en globale renovatie van de volledige infrastructuur dringt zich op.” (Vooruit, dossier ‘grote culturele infrastructuurprojecten’, 2013)

Het rapport *Culturele en jeugdinfrastructuur. Investerings, onderhoud en beheer* (Rekenhof, 2013), vermeldt dat deze problematiek zich ook stelt voor de cultuurinfrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid. In het rapport lezen we dat het FoCI onvoldoende zicht heeft op de onderhouds- en renovatienoden en dat de uitvoering van de onderhoudsaanvragen sinds geruime tijd niet meer in een meerjarenplan wordt opgenomen. In een gesprek met medewerkers van de STIN, wordt evenwel gewezen op een screening die momenteel gaande is om in de nabije toekomst opnieuw tot een dergelijk meerjarenplan te kunnen komen.

Net als de organisaties op het terrein, hebben de medewerkers van de STIN soms het gevoel weinig meer te kunnen doen dan een ad hoc beleid te voeren, en tussentijds ‘brandjes te blussen’. Middelen en personeel ontbreken om een optimaal en planmatig beheer van de eigen gebouwen te realiseren.

Een good-practice m.b.t. meerjarige infrastructuurplanning, voor wat betreft organisaties die in bouwkundig erfgoed zijn gehuisvest, is **Monumentenwacht Vlaanderen vzw**. Monumentenwacht werd in 1991 opgericht met als doel het onderhoud van waardevol historisch erfgoed te stimuleren. Georganiseerd vanuit de provincies, staat Monumentenwacht zijn leden bij met periodieke inspecties, grondige rapporten, deskundig advies en een goede begeleiding.²⁵ De toestandrapporten omvatten een evaluatie van de vastgestelde schade en een overzicht van de oorzaken en gevolgen, concrete aanbevelingen voor instandhoudingswerken, duurzaam onderhoud, toegankelijkheid, bereikbaarheid en veiligheid, opslag en bewaring van objecten, evenals een indicatie van de urgentie. Het rapport is een uitstekende basis om onderhoudswerken te plannen. De problemen worden op een gedetailleerde en geïllustreerde manier besproken. Dankzij een indicatie van de urgentie kan een plan met prioriteiten worden opgesteld. Met meerjarenonderhoudsplannen met kostenraming wil Monumentenwacht een gebruiksvriendelijk document aanreiken dat de leden helpt om de kosten voor het onderhoud van hun eigendom te schatten en te plannen. Het meerjarenonderhoudsplan omvat een korte omschrijving van de uit te voeren werken, een aanbeveling voor de planning en de frequentie van de werken en de geraamde kostprijs.

In een gesprek met medewerkers van de afdeling Cultureel Erfgoed, werd beklemtoond dat de samenwerking met Monumentenwacht sterk wordt gewaardeerd door de sector, maar dat zich wel een probleem stelt bij de concrete restauratiewerken in beschermde gebouwen, waarvoor de wachtlijsten vaak zeer lang zijn. Daardoor worden dringende (herstellings)werken, ondanks een goede planning, alsnog uitgesteld. In bepaalde regio's loopt de samenwerking met erfgoedconsulenten zeer vlot, in andere eerder problematisch.

Herita, de ledenvereniging en netwerkbeweging van erfgoedorganisaties, pleit er in haar *Memorandum* (2014) voor om de kosten van inspecties aan bouwkundig erfgoed in aanmerking te nemen voor belastingvermindering. Daardoor kunnen onderhoudsinspectie en -plannen aantrekkelijker worden gemaakt: *“Eigenaars of houders van een zakelijk recht op onroerend erfgoed moeten gestimuleerd worden om een onderhouds- of beheersplan voor het onderhoud en beheer op lange termijn te (laten) ontwikkelen. De kosten hiervoor moeten – wat het aandeel betreft waarvoor geen premie verkregen kan worden – in aanmerking kunnen komen voor een belastingvermindering.”* Op basis van onderhavig onderzoek lijkt deze aanbeveling bij uitbreiding interessant voor alle bovenlokale cultuurorganisaties die eigen infrastructuur beheren.

3.3 Nood aan expertise en personeel

Het beheren van grote of specifieke infrastructuren, vraagt een zekere expertise en een specifieke personeelsinzet. Meerdere organisaties geven aan op dit vlak versterking nodig te hebben.

“Het gebouw wordt zeer intensief gebruikt voor verschillende doeleinden. Het gevolg is dat dat gebouw onderhevig wordt aan slijtage en de uitrusting gaat regelmatig stuk. Het onderhoud en de herstellingen vragen veel tijd van alle personeelsleden, zodat zij zich minder kunnen focussen op hun kerntaken. Het aantal activiteiten zal nog worden opgedreven, en dus groeit de noodzaak om iemand aan te werven die zich kan focussen op gebouwbeheer. Deze aanwerving maakt het mogelijk om volop in te zetten op

²⁵ <http://www.monumentenwacht.be/over-monumentenwacht>

de werking als muziekclub én ook om de infrastructuur optimaal te laten renderen.” (Muziekcentrum Nijdrop, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“Vanaf 1 januari 2017 wil de organisatie investeren in beheer en onderhoud door een logistiek medewerker in dienst te nemen.” (Madam Fortuna, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

Medewerkers van de STIN ervaren het als een gemis dat in de eigen infrastructuur momenteel geen ‘gebouwenbeheerders’ zijn aangeduid. Kleine of relatief eenvoudige klussen worden daardoor soms niet uitgevoerd en problemen worden pas laat gedetecteerd. Hierdoor wordt de STIN, opnieuw, in een ad-hoc beleid gedwongen. Recent werd voor ieder gebouw in beheer van de Vlaamse overheid een vrijwilliger het ‘aanspreekpunt’. Een probleem blijft echter dat deze vrijwilligers meestal over geen enkele expertise beschikken met betrekking tot infrastructuur en techniek.

AANBEVELINGEN 3

- 3.1 De infrastructuurnoden van gebouwen in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid dienen op regelmatige basis (voorstel: vijfjaarlijks) systematisch te worden geïnventariseerd door of in opdracht van de STIN.
- 3.2 Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.
- 3.3 De STIN dient over de nodige middelen en personeel te beschikken om het beheer van infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid optimaal en planmatig te kunnen garanderen.
- 3.4 De Vlaamse overheid kan, naast organisaties in eigen infrastructuur, ook aan andere organisaties die gesubsidieerd worden via het Kunstendecreet en die een (omvangrijke) infrastructuur beheren, aparte middelen voor de exploitatie toekennen om zo een goed gebouwenbeheer mogelijk te maken. Bij de berekening van de bedragen is het opportuun te vertrekken vanuit een realistische inschatting van de reële kost.
- 3.5 De Vlaamse overheid kan kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties die zelf infrastructuur beheren, stimuleren om een uitgebreide audit van de infrastructuur te laten uitvoeren in functie van een infrastructuurplanning en –budgettering op lange termijn. De good-practice van Monumentenwacht vzw kan als inspiratie dienen voor de hele culturele sector. Hiertoe kan een nieuwe organisatie worden opgericht, of deze opdracht kan aan een bestaande organisatie worden toegekend. Het is van belang dat dergelijke screenings geen (buitensporige) kost betekenen voor de eigenaars. Dat kan door ze gratis of goedkoop aan te bieden en/of door ze fiscaal aftrekbaar te maken.
- 3.6 Vlaamse investeringen in cultuurinfrastructuur dienen gekoppeld te worden aan een lange termijnplan voor instandhouding en onderhoud. Hiertoe dienen organisaties, om in aanmerking te kunnen komen voor een investeringssubsidie, aan te tonen dat ze over het nodige budget beschikken om de instandhouding te garanderen.
- 3.7 Meer aandacht voor expertise-opbouw omtrent gebouwenbeheer bij eigenaars en beheerders van cultuurinfrastructuur. Vorming, uitwisseling (i.s.m. CeDuBo) en investeren in gekwalificeerd personeel kan een antwoord bieden op deze nood.

4. KNELPUNTEN EN UITDAGINGEN MET BETREKKING TOT FINANCIERING

4.1 Geen beleid zonder budget

In onderhavig rapport werd duidelijk dat verschillende bovenlokale cultuurinfrastructuren niet voldoen aan de algemene standaarden. Niet alle organisaties die infrastructuur beheren, werken volgens een degelijke planning. Andere beschikken niet over de middelen om een dergelijk plan uit te voeren.

Wanneer via bijkomende middelen wordt geïnvesteerd in infrastructuur, kan de goede instandhouding soms niet worden verzekerd omdat ook daarvoor de middelen ontbreken.

Tijdens gesprekken met medewerkers van de STIN en van de afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed, werd beklemtoond dat men roeit met de riemen die men heeft, en dat infrastructuur het eerste is waarop wordt bespaard wanneer keuzes moeten worden gemaakt: *‘Men investeert liever in mensen dan in bakstenen’*. De afgelopen jaren zijn de lonen en de vaste kosten gestegen, terwijl subsidies stagneren of verminderen, en dat heeft een weerslag op de infrastructuur. Pas wanneer infrastructurele problemen echt gaan wegen op de werking en op de kerntaken van een organisatie, wordt aan de alarmbel getrokken. Organisaties zouden echter in staat moeten zijn om met hun courante middelen hun infrastructuur te onderhouden.

Daarnaast blijft het probleem dat er heel wat ‘achterstand’ in te lopen is. De STIN geeft aan dat de investeringssubsidies niet volstaan als oplossing voor dit probleem: de vraag is steeds groter dan de beschikbare middelen, en ook voor noodzakelijke investeringen en een kwalitatief beheer op lange termijn van de infrastructuur in eigendom van de Vlaamse overheid, zijn zowel budget als personeel ontoereikend.

Specifiek voor wat betreft het behoud en beheer van beschermd erfgoed, worden organisaties met bijkomende uitdagingen en kosten geconfronteerd, waarop het bestaande premiesysteem geen afdoend antwoord biedt.

Een tijdens de gevoerde gesprekken vaak gehoorde opmerking is dat, wanneer de Vlaamse overheid werkelijk een regierol wil opnemen op vlak van bovenlokale cultuurinfrastructuur, ze daar een realistisch budget tegenover moet stellen. In deze context werd als voorbeeld verwezen naar Nederland, waar in de jaren '90 een rijkssubsidiebeleid werd gevoerd om de achterstand in behoud en beheer van de Nederlandse erfgoedinstellingen in te lopen. Voor dit ‘Deltaplan voor het Cultuurbehoud’ werd een enorm budget uitgetrokken. Het zwaartepunt lag op het collectiebeheer, maar ook de Rijksgebouwendienst stelde in de periode 1991-2001 een aanzienlijk budget ter beschikking voor de verbetering van de infrastructuur. Garanties voor de instandhouding van de investeringen, vormden één van de belangrijke pijlers in het Deltaplan.

4.2 Investerings op basis van duidelijke prioriteiten

De sectorale investeringssubsidies van het FoCI maken het mogelijk om prioriteiten te leggen in het infrastructuurbeleid. Gesprekken met medewerkers van de afdeling Kunsten, maken duidelijk dat het gericht inzetten van de middelen een groot verschil kan maken. In het verleden bijvoorbeeld, heeft dit voor een belangrijke inhaalbeweging gezorgd in de muziekclubs.

Aangezien de middelen beperkt zijn, en de noden groot, is het des te meer van belang dat subsidies via duidelijke en onderbouwde prioriteiten worden toegekend. Investerings in zogenaamd 'grote cultuurinfrastructuren met bovenlokaal belang' gebeuren echter vaak 'ad nominatum'. Het Rekenhof (2013) klaagde reeds aan dat van deze nominatumsubsidies niet altijd even duidelijk is hoe ze kaderen binnen de beleidsdoelstellingen.

Een andere opmerking heeft ermee te maken dat de sectorale investeringssubsidies voor bovenlokale infrastructuur zijn bedoeld, terwijl de criteria voor 'bovenlokaal' niet eenduidig werden bepaald.

Medewerkers van de STIN, tot slot, merken op dat het FoCI indertijd werd opgericht om prioritair in infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid te investeren. Uit de budgetten blijkt dat dit niet altijd wordt gerealiseerd, terwijl de noden ook in deze infrastructuur groot blijven.

4.3 Uitdagingen op vlak van aanvullende financiering

Omtrent het thema 'aanvullende financiering' vinden we in de geraadpleegde bronnen, volgende knelpunten en uitdagingen:

- Niet alle organisaties kennen alle mogelijkheden voor financiering van infrastructuur-investeringen.
- Wat betreft private financiering, blijkt uit de voor dit onderzoek gevoerde gesprekken, evenals uit de *Landschapstekening Kunsten* (2014), dat hier niet téveel hoop op mag worden gesteld. Fondsenwerving is niet alleen bijzonder arbeidsintensief, daarnaast is privé-financiering niet voor alle soorten organisaties even evident. Organisaties geven bovendien aan dat ze een impact voelen van de economische crisis: sponsors trekken zich terug of vragen, in tegenstelling tot vroeger, steeds vaker aanzienlijke wederdiensten (bijvoorbeeld naast naamsvermelding ook gratis voorstelling(en), receptie voor klanten, enzovoort). De voordelen wegen niet altijd op tegen de geleverde inspanningen.

AANBEVELINGEN 4

- 4.1 De Vlaamse overheid dient bijkomende middelen te voorzien opdat de STIN haar huidige opdrachten kwalitatief kan uitvoeren voor wat betreft de infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid.
- 4.2 De Vlaamse overheid kan, naast organisaties in eigen infrastructuur, ook aan andere organisaties die gesubsidieerd worden via het Kunstendecreet en die een (omvangrijke) infrastructuur beheren, aparte middelen voor de exploitatie toekennen om zo een goed gebouwenbeheer mogelijk te maken. Bij de berekening van de bedragen is het opportuun te vertrekken vanuit een realistische inschatting van de reële kost.
- 4.3 De vrijstelling van onroerende voorheffing voor bovenlokale cultuurinfrastructuren kan de organisaties meer financiële ademruimte bieden.
- 4.4 De Vlaamse overheid kan voor wat betreft investeringen in infrastructuur, best vertrekken vanuit een duidelijke focus op:
- Infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid
 - Bovenlokale cultuurinfrastructuur (met een verduidelijking van de criteria voor 'bovenlokaal').
- 4.4 Voor wat betreft de sectorale investeringssubsidies, stellen we vanuit het onderzoek volgende prioriteiten voor:
- Investerings in het kader van toegankelijkheid
 - Investerings in het kader van duurzaamheid
 - Te overwegen: continuering van twee huidige prioriteiten: investeringen in theatertrekken en regionale erfgoeddepots (zie ook aanbevelingen 2.1.3 en 5.5)
- 4.5 De Vlaamse overheid dient voor de verschillende prioriteiten duidelijk te bepalen welke concrete doelstelling binnen welke termijn moet worden behaald en op welke wijze een opvolging wordt voorzien na afloop van de beleidsperiode. Een jaarlijkse 'stand van zaken' vanuit de administratie kan hiertoe bijdragen.
- 4.6 De Vlaamse overheid dient bij voorkeur ook bij nominatumsubsidies te kaderen op welke wijze deze investeringen binnen de prioritaire beleidslijnen vallen.
- 4.7 De Vlaamse overheid kan kennisopbouw- en uitwisseling omtrent aanvullende financiering bevorderen in de cultuursector. Het aangekondigde *'Witboek aanvullende financiering'* kan hiertoe bijdragen. Aanvullende financiering kan echter slechts worden beschouwd als flankerend en is niet in alle organisatievormen even evident.

5. SPREIDING EN LEEMTES

5.1 Spreiding

In de dossiers geven enkele organisaties aan dat in hun regio onvoldoende aanbod is aan repetitieruimtes en ateliers, opnamestudio's, residenties en presentatieplekken. Op basis van dit onderzoek kunnen we hieromtrent echter geen sluitende conclusies formuleren. De informatie waarover we beschikken is te beperkt en berust op een zelfrapportage door de organisaties.

5.2 Tekort aan depots

5.2.1 Depotproblematiek in de cultureel-erfgoedsector

Het Cijferboek 2012 (FARO), leert ons dat de druk op de capaciteit van de erfgoeddepots toeneemt. In 2009 was de beschikbare vrije **capaciteit** van de bestaande depots nog 14%, in 2012 slechts 8% was. Vermoedelijk is de druk intussen nog verder toegenomen.

In de periode 2012-2016 vormen regionale erfgoeddepots een van de prioriteiten voor de sectorale investeringssubsidies van het FoCI. In deze periode werden zes aanvragen voor een dergelijk depot ingediend. De realisatie van enkele van deze projecten is echter onzeker. Tot 2017 nemen de provincies op vraag van de Vlaamse overheid een regiefunctie op m.b.t. de depotproblematiek, en voeren ze een 'regionaal depotbeleid'. Gezien de provincies conform het Vlaamse regeerakkoord 2014-2019 niet langer culturele bevoegdheden mogen uitoefenen na 2017, moet de inzet op de depotproblematiek en het gevoerde beleid herzien worden.

Ook de problematiek van **digitale opslag** dient hier vermeld. De digitale ontwikkelingen gingen de voorbije jaren erg snel. Ze hebben een diepe impact op alle facetten van de werking van de cultureel-erfgoedwerkingen. Het Vlaams Instituut voor Archivering (VIAA) zal de komende jaren een vooraanstaande rol spelen als overkoepelend instituut. Mede met het oog op de opmaak van het strategische plan van het VIAA presenteerden de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, PACKED en Amsab-ISG een '*Analyse van de digitale noden van culturele archieven, erfgoedbibliotheeken en musea in Vlaanderen*' (2014). In dit rapport wordt onder meer melding gemaakt van noden op vlak van digitale lange-termijn bewaring, beheer van digitale collecties en technische ondersteuning.

5.2.2 Tekort aan opslagruimte voor kunstenorganisaties

Ook de kunstenorganisaties hebben in min- of meerdere mate nood aan stockageplaats voor decors, attributen, enzovoort. Verschillende organisaties geven aan dat de beschikbare ruimte niet volstaat, of dat het huren van opslagruimte een te grote hap uit het budget betekent.

Zoals reeds vermeld, wordt opslagruimte geregeld gedeeld met andere (culturele) organisaties. Hier liggen wellicht nog onbenutte mogelijkheden.

"De organisatie huurt voor de scenografische en technische elementen van de producties van de artiesten die het begeleidt een opslagruimte in het atelier van een partnerorganisatie. Tot hiertoe werden de huurkosten pro rata doorgerekend op de projectbudgetten van de makers die hiervan gebruik maken. Vanaf 2017 wil de organisatie deze kost inschrijven op haar algemene werkingsbudget

als onderdeel van de logistieke ondersteuning die ze biedt aan de makers. Voor makers zonder structurele ondersteuning blijkt het immers zeer moeilijk deze kosten te dekken met de eigen inkomsten (reisvoorstellingen of voorziening op creatiebudget) voor de levensduur van de decors. Voor projecten waarvan het decor extra opslagruimte vraagt, worden de kosten wel op de het productiebudget ingeschreven.” (Caravan Production, aanvraagdossier werkingssubsidie kunsten, 2015)

AANBEVELINGEN 5

- 5.1 Er is verder onderzoek nodig om te kunnen bepalen in welke mate bovenlokale cultuurinfrastructuur gelijkmatig is gespreid over de verschillende regio's. Ook om te verifiëren of het door enkele organisaties gerapporteerde tekort aan repetitieruimte, ateliers, presentatieruimte, residenties en opnamestudio's berust op een werkelijke leemte, is verder onderzoek noodzakelijk.
- 5.2 Vooraleer te investeren in nieuwe infrastructuur, is het opportuun om te onderzoeken welke infrastructuren aanwezig zijn in de regio en of deze reeds optimaal worden benut. Indien gezamenlijk gebruik van infrastructuur mogelijk is, dient hierop prioritair ingezet.
- 5.3 In functie van spreiding van cultuurinfrastructuur is een goede afstemming met lokale besturen van belang. Artikel 8 van het Kunstendecreet bepaalt dat het Vlaamse, het provinciale en het lokale niveau een protocol afsluiten inzake de complementariteit van het kunstenbeleid. Een inhoudelijke dialoog over doelstellingen, functies en instrumenten kan worden uitgebreid tot specifieke infrastructuur gerelateerde thema's. De centrumsteden zijn een prioritaire dialoogpartner
- 5.4 De Vlaamse overheid kan sterker inzetten op het delen van expertise en goede praktijken met betrekking tot collectief gebruik van cultuurinfrastructuur. Het kan hierbij de steunpunten actief betrekken.
- 5.5 Gezien de provincies na 2017 niet langer culturele bevoegdheden uitoefenen, dient de inzet op de depotproblematiek en het gevoerde beleid hieromtrent te worden herzien. Een continuering van de beleidsinspanningen en –initiatieven die de provincies nu nemen, is daarbij van belang. In dit kader kan ook worden overwogen om de prioriteit van regionale erfgoeddepots binnen de sectorale investeringssubsidies te verlengen. In samenspraak met de afdeling Cultureel Erfgoed kunnen de specifieke focus en modaliteiten worden bepaald.
- 5.6 Verder onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of en hoe het gebruik van collectieve depots ook in de kunstensector kan worden gestimuleerd en ondersteund.
- 5.7 M.b.t. digitale opslag is een duidelijke en gedeelde visie van overheid en sector nodig. De kunstensector kan mee worden opgenomen in het partnerschap met VIAA, en voor wat betreft duurzame bewaring, kan PACKED, het expertisecentrum voor digitaal erfgoed, worden uitgebouwd tot de centrale speler voor erfgoedzorg in de kunsten. Verder is het opportuun om bestaande aanbevelingen te implementeren (zie: *'Analyse van de digitale noden van culturele archieven, erfgoedbibliotheken en musea in Vlaanderen'*).

6. EEN SAMENSPEL MET ONDERLINGE AFSTEMMING

Bij de bovenlokale cultuurinfrastructuur zijn vele overheden en instanties betrokken. Om een performant en complementair infrastructuurbeleid te kunnen voeren, is het noodzakelijk dat ieders verantwoordelijkheden duidelijk zijn, dat er goede afspraken worden gemaakt en dat de communicatielijnen efficiënt zijn.

Doorheen dit rapport werd duidelijk dat er reeds heel wat initiatieven worden genomen om een goede samenwerking te bevorderen, maar dat de afstemming op verschillende punten toch nog voor verbetering vatbaar is.

Zo merken we in de dossiers dat lokale verantwoordelijkheden soms naar het Vlaamse niveau worden doorgeschoven, dat niet altijd duidelijk is bij wie de toezichts- en controlebevoegdheid ligt met betrekking tot kwaliteitsstandaarden en normen waaraan infrastructuur moet voldoen, dat criteria met betrekking tot 'toegankelijkheid' en 'duurzaamheid' niet eenduidig worden gedefinieerd, dat de samenwerking met erfgoedconsulenten niet in alle regio's even vlot verloopt en dat voor wat betreft het beheer van infrastructuur in eigendom van de Vlaamse overheid, de verschillende betrokken diensten (STIN, AFM, TGI) niet altijd optimaal met elkaar communiceren.

AANBEVELINGEN 6

- 6.1 Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.
- 6.2 De Vlaamse overheid kan bijdragen aan een centrale kennisopbouw, -verzameling en -ontsluiting m.b.t. infrastructuur, door op regelmatige basis een thematisch DIRCO m.b.t. infrastructuur te voorzien. Een uitbreiding van de opdrachten van de STIN kan hier eveneens toe bijdragen. Dit laatste vergt evenwel een groeiscenario op vlak van personeel en middelen.
- 6.3 Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructuren.
- 6.4 Voor wat betreft infrastructuren met een erfgoedwaarde, dient verder te worden ingezet op een goede communicatie en afstemming met Onroerend Erfgoed opdat ook in dergelijke infrastructuren optimaal kan worden ingezet op noodzakelijke aanpassingen.
- 6.5 De Vlaamse overheid dient af te stemmen met bevoegde instanties om te verzekeren dat publieke cultuurinfrastructuur te allen tijde aan de hoogste veiligheidsnormen beantwoordt.
- 6.6 De oprichting van het agentschap Toegankelijk Vlaanderen, biedt een opportuniteit om verder af te stemmen m.b.t. toegankelijkheidscriteria, toegankelijkheidsscreenings en de opvolging van deze screenings.
- 6.7 Artikel 8 van het Kunstendecreet bepaalt dat het Vlaamse, het provinciale en het lokale niveau een protocol afsluiten inzake de complementariteit van het kunstenbeleid. Een inhoudelijke dialoog over doelstellingen, functies en instrumenten kan worden uitgebreid tot specifieke infrastructuur gerelateerde thema's. De centrumsteden zijn een prioritaire dialoogpartner.

6.8 In samenspraak tussen Onroerend erfgoed en Toegankelijk Vlaanderen kan verder worden ingezet op een goede afstemming tussen erfgoed- en bouwnormeringen, gekoppeld aan de noden van de exploitant.   6.9 In samenspraak met deskundige instanties zoals Pulse, CeDuBo en VEA kan verder worden ingezet op de transitie naar duurzame cultuurinfrastructuur.

7. PROBLEMATIEK MET BETREKKING TOT OVEREENKOMSTEN VOOR GEBRUIK VAN INFRASTRUCTUUR VAN DE VLAAMSE OVERHEID

Tot slot dient vermeld dat enkele organisaties problemen ondervinden met betrekking tot de overeenkomsten die het gebruik van hun infrastructuur bepalen.

In enkele specifieke cases is de overeenkomst niet meer actueel, reeds verlopen of nog in onderhandeling, wat weinig rechtszekerheid biedt aan de gebruikers van de infrastructuur.

In het rapport van het Rekenhof (2013) lezen we eveneens dat met betrekking tot infrastructuren in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid *“voor verschillende gebouwen de modaliteiten van de terbeschikkingstelling niet schriftelijk zijn vastgelegd”*.

“Tot 2009 huurde de organisatie haar infrastructuur van een naamloze vennootschap, die het complex in dat jaar aan de Vlaamse Gemeenschap verkocht heeft. De Vlaamse Gemeenschap heeft de organisatie aangeduid als beheerder van het complex. Voor de rechtszekerheid dringt de organisatie aan op een spoedige ondertekening van de beheersovereenkomst.” (Rosas, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

“De organisatie beheert twee gebouwen. Afspraken werden vastgelegd in de beheersovereenkomst van 1997 tussen de organisatie en de Vlaamse overheid. Samen met het agentschap Kunsten en Erfgoed werd in 2009 een nieuwe beheersovereenkomst opgesteld die toen niet door de bevoegde minister werd ondertekend. De organisatie werkt bijgevolg voort op basis van de eerdere beheersovereenkomst.” (Kaaitheter, aanvraagdossier werkingssubsidie, 2015)

Artikel 21 van het programmadecreet bij de begrotingscontrole 2013 voorziet een decretale basis om infrastructuur ter beschikking te kunnen stellen aan een aantal specifieke organisaties en voor het sluiten van een beheersovereenkomst voor het beheer van deze infrastructuur. In de periode 2008-2009 zijn voor enkele organisaties ontwerpen van beheersovereenkomsten opgesteld. Deze ontwerpen werden tot vandaag echter niet ondertekend. Omdat de toenmalige ontwerpen intussen zijn verouderd, worden deze actueel opnieuw voorgelegd met het oog op het uitwerken van een beheersovereenkomst tegen de aanvang van de meerjarige subsidieperiode 2017-2021.

Een ander probleem stelt zich voor wat betreft de modaliteiten van de terbeschikkingstelling. Enkele beheersovereenkomsten werden bijvoorbeeld voor onbepaalde duur opgesteld, terwijl andere tijdelijk van aard zijn. Van enkele infrastructuren betaalt de Vlaamse overheid (een gedeelte van) de energiefactuur, bij andere niet...

AANBEVELING 7

7.1 De Vlaamse overheid dient de beheersovereenkomsten voor het gebruik van infrastructuur te actualiseren, te verduidelijken en gelijk te schakelen.

V. Overzicht van de aanbevelingen

1. KENNISOPBOUW- EN ONTSLUITING

- 1.1 De Vlaamse overheid dient verder onderzoek te voeren naar de staat en de noden op vlak van bovenlokale cultuurinfrastructuur. Onderhavig onderzoek kan een basis vormen voor een meer gerichte bevraging van de sector, in combinatie met plaatsbezoeken/gebouwenaudits. Een dergelijke bevraging creëert echter verwachtingen en dient een budget te voorzien.
- 1.2 Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.
- 1.3 De infrastructuurnoden van gebouwen in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid dienen op regelmatige basis (voorstel: vijfjaarlijks) systematisch te worden geïnventariseerd door of in opdracht van de STIN.
- 1.4 De afdelingen Kunsten en Cultureel Erfgoed kunnen het overzicht op de infrastructuur(noden) van de ondersteunde organisaties actueel houden door welomschreven topics met betrekking tot infrastructuur, standaard op te nemen in visitatieverslagen en/of subsidie-aanvraagdossiers en werkingsverslagen van de kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties.
- 1.5 De Vlaamse overheid kan bijdragen aan een centrale kennisopbouw, -verzameling en –ontsluiting m.b.t. infrastructuur, door op regelmatige basis een thematisch DIRCO m.b.t. infrastructuur te voorzien. Een uitbreiding van de opdrachten van de STIN kan hier eveneens toe bijdragen. Dit laatste vergt evenwel een groeiscenario op vlak van personeel en middelen.

2. STANDAARDEN EN NORMERING

2.1. Algemeen

- 2.1.1 Infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, hebben een voorbeeldfunctie. De Vlaamse overheid dient de middelen te voorzien om te verzekeren dat deze infrastructuur aan de hoogste normen inzake veiligheid, ergonomie, duurzaamheid, toegankelijkheid en andere normering kunnen voldoen.
- 2.1.2 De Vlaamse overheid dient bij renovatie- of nieuwbouwdossiers die ze ondersteunt, garanties in te bouwen opdat enkele basiscriteria worden gerespecteerd (duurzaamheid, toegankelijkheid, veiligheid, ...). Dit kan door welomschreven criteria op te nemen als subsidievoorwaarde. Voldoende tijd en middelen om het voorafgaand studiewerk te verrichten, evenals toezicht tijdens alle fasen van de werken en garanties op de goede instandhouding op langere termijn, zijn hierbij opportuun.

- 2.1.3 Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructuren.
- 2.1.4 Voor wat betreft infrastructuren met een erfgoedwaarde, dient verder te worden ingezet op een goede communicatie en afstemming met Onroerend Erfgoed opdat ook in dergelijke infrastructuren optimaal kan worden ingezet op noodzakelijke aanpassingen.
- 2.1.5 De Vlaamse overheid kan noodzakelijke aanpassingen in beschermde gebouwen financieel aantrekkelijker maken door organisaties hiervoor een fiscaal voordeel te bieden.

2.2. Veiligheid en ergonomie

- 2.2.1 De Vlaamse overheid dient af te stemmen met bevoegde instanties om te verzekeren dat publieke cultuurinfrastructuur te allen tijde aan de hoogste veiligheidsnormen beantwoordt.
- 2.2.2 De Vlaamse overheid kan de veiligheid van publieke infrastructuren opnemen als subsidievoorwaarde binnen het Kunsten- en Cultureel-erfgoeddecreet en binnen het FoCI-reglement voor sectorale investeringssubsidies.
- 2.2.3 Om te evolueren of de automatisering van theatertrekken als prioriteit moet worden aangehouden in het nieuwe reglement voor sectorale investeringssubsidies, dient verder onderzocht in welke mate er noden blijven op dit vlak.

2.3. Toegankelijkheid

- 2.3.1 De oprichting van het agentschap Toegankelijk Vlaanderen, biedt een opportuniteit om verder af te stemmen m.b.t. toegankelijkheidscriteria, toegankelijkheidsscreenings en de opvolging van deze screenings.
- 2.3.2 Een verdere bewustmaking van de sector, m.b.t. 'aandachtspunten die relatief eenvoudig te verhelpen zijn', i.s.m. Toegankelijk Vlaanderen.
- 2.3.3 Inzetten op een goede samenwerking en afstemming tussen toegankelijkheidsadviseurs en erfgoedconsulenten.
- 2.3.4 De nodige middelen voorzien voor de opvolging van pijnpunten uit toegankelijkheidsscreenings van bovenlokale cultuurinfrastructuur.
- 2.3.5 Gezien het maatschappelijk belang kan de toegankelijkheid van cultuurinfrastructuur als nieuwe prioriteit in het reglement voor sectorale investeringssubsidies worden opgenomen. De concrete focus en modaliteiten kunnen samen met Toegankelijk Vlaanderen worden bepaald.
- 2.3.6 Door de Vlaamse overheid gesubsidieerde bouw- en renovatieprojecten standaard koppelen aan een toegankelijkheidsadvies met controle gedurende het hele bouwproces.

- 2.3.7 Het gebruik van een 'toegankelijkheidslabel' in de hele cultuursector biedt duidelijkheid voor gebruikers, mogelijkheden als marketinginstrument en kan een stimulans betekenen voor organisaties om meer inspanningen te leveren.

2.4. Duurzaamheid

- 2.4.1 Infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient een toonbeeld van duurzaamheid te zijn. Een inhaalbeweging is maar mogelijk mits een verhoging van de middelen.
- 2.4.2 De Vlaamse overheid kan, in samenwerking met b.v. Pulse, 'proeftuinen' op vlak van duurzaamheid ontwikkelen in de infrastructuren in eigendom of langdurig beheer. De uitkomsten van dergelijke pilootprojecten kunnen worden gedeeld met de brede sector.
- 2.4.3 Gezien het maatschappelijk belang, de voortrekkersrol van de culturele sector en het terugverdieneffect, kan duurzaamheid als één van de nieuwe prioriteiten voor sectorale investeringssubsidies worden opgenomen. De concrete focus en modaliteiten kunnen samen met instanties zoals Pulse, VEA en CeDuBo worden bepaald.
- 2.4.4 De algemene aandacht voor duurzaamheid binnen het reglement voor sectorale investeringssubsidies continueren.
- 2.4.5 Bij renovatie- en nieuwbouwprojecten, ondersteund door de Vlaamse overheid, dienen richtlijnen zoals geformuleerd in het 'Actieplan bijna-energieneutrale gebouwen' te worden toegepast.
- 2.4.6 Initiatieven zoals Pulse blijvend ondersteunen en structureel verankeren. Ze verrichten belangrijk werk op het terrein met betrekking tot bewustmaking, expertise-deling, screening, ... met het oog op het verkleinen van de ecologische voetafdruk van de cultuursector.

2.5. Andere standaarden en normering

- 2.5.3 *Idem 2.1.3: Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructuren.*
- 2.5.4 De Vlaamse overheid dient na te gaan hoe de subsidielijn voor kleinschalige infrastructurele ingrepen in erfgoeddepots, die sommige provincies momenteel voorzien, verder te zetten.
- 2.5.5 De Vlaamse overheid kan binnen een nieuw Cultureel-Erfgoeddecreet impulssubsidies voorzien voor verbeteringen inzake de bewaaromstandigheden van collecties.

3. EXPLOITATIE EN BEHEER

- 3.1 Idem 1.3: *De infrastructuurnoden van gebouwen in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid dienen op regelmatige basis (voorstel: vijfjaarlijks) systematisch te worden geïnventariseerd door of in opdracht van de STIN.*
- 3.2 Idem 1.2: *Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.*
- 3.3 De STIN dient over de nodige middelen en personeel te beschikken om het beheer van infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid optimaal en planmatig te kunnen garanderen.
- 3.4 De Vlaamse overheid kan, naast organisaties in eigen infrastructuur, ook aan andere organisaties die gesubsidieerd worden via het Kunstendecreet en die een (omvangrijke) infrastructuur beheren, aparte middelen voor de exploitatie toekennen om zo een goed gebouwenbeheer mogelijk te maken. Bij de berekening van de bedragen is het opportuun te vertrekken vanuit een realistische inschatting van de reële kost.
- 3.5 De Vlaamse overheid kan kunsten- en cultureel-erfgoedorganisaties die zelf infrastructuur beheren, stimuleren om een audit van de infrastructuur te laten uitvoeren in functie van een infrastructuurplanning- en budgettering op lange termijn. De good-practice van Monumentenwacht vzw kan als inspiratie dienen voor de hele culturele sector. Hiertoe kan een nieuwe organisatie worden opgericht, of deze opdracht kan aan een bestaande organisatie worden toegekend. Het is van belang dat dergelijke screenings geen (buitensporige) kost betekenen voor de eigenaars. Dat kan door ze gratis of goedkoop aan te bieden en/of door ze fiscaal aftrekbaar te maken.
- 3.6 Vlaamse investeringen in cultuurinfrastructuur dienen gekoppeld te worden aan een lange termijnplan voor instandhouding en onderhoud. Hiertoe dienen organisaties, om in aanmerking te komen voor een investeringssubsidie, aan te tonen dat ze over het nodige budget beschikken om de instandhouding te garanderen.
- 3.7 Meer aandacht voor expertise-opbouw omtrent gebouwenbeheer bij eigenaars en beheerders van cultuurinfrastructuur. Vorming, uitwisseling (i.s.m. CeDuBo) en investeren in gekwalificeerd personeel kan een antwoord bieden op deze nood.

4. FINANCIERING

- 4.1 De Vlaamse overheid dient bijkomende middelen te voorzien opdat de STIN haar huidige opdrachten kwalitatief kan uitvoeren voor wat betreft de infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid.
- 4.2 Idem 3.4: *De Vlaamse overheid kan, naast organisaties in eigen infrastructuur, ook aan andere organisaties die gesubsidieerd worden via het Kunstendecreet en die een (omvangrijke) infrastructuur beheren, aparte middelen voor de exploitatie toekennen om*

zo een goed gebouwenbeheer mogelijk te maken. Bij de berekening van de bedragen is het opportuun te vertrekken vanuit een realistische inschatting van de reële kost.

- 4.3 De vrijstelling van onroerende voorheffing voor bovenlokale cultuurinfrastructuren geeft organisaties meer financiële ademruimte.
- 4.4 De Vlaamse overheid kan voor wat betreft investeringen in cultuurinfrastructuur, best vertrekken vanuit een duidelijke focus op:
- Infrastructuur in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid
 - Bovenlokale cultuurinfrastructuur (met een verduidelijking van de criteria voor 'bovenlokaal').
- 4.5 Voor wat betreft de sectorale investeringssubsidies, stellen we vanuit het onderzoek volgende prioriteiten voor:
- Investerings in het kader van toegankelijkheid
 - Investerings in het kader van duurzaamheid
 - Te overwegen: continuering van twee huidige prioriteiten: investeringen in theatertrekken en regionale erfgoeddepots (zie ook aanbevelingen 2.1.3 en 5.5).
- 4.6 De Vlaamse overheid dient voor de verschillende prioriteiten duidelijk te bepalen welke concrete doelstelling binnen welke termijn moet worden behaald en op welke wijze een opvolging wordt voorzien na afloop van de beleidsperiode. Een jaarlijkse 'stand van zaken' vanuit de administratie kan hiertoe bijdragen.
- 4.7 De Vlaamse overheid dient bij voorkeur ook bij nominatumsubsidies te kaderen op welke wijze deze investeringen binnen de prioritaire beleidslijnen vallen.
- 4.8 De Vlaamse overheid kan kennisopbouw- en uitwisseling omtrent aanvullende financiering bevorderen in de cultuursector. Het aangekondigde '*Witboek aanvullende financiering*' kan hiertoe bijdragen. Aanvullende financiering kan echter slechts worden beschouwd als flankerend en is niet in alle organisatievormen even evident.

5. SPREIDING EN LEEMTES

- 5.1 Er is verder onderzoek nodig om te kunnen bepalen in welke mate bovenlokale cultuurinfrastructuur gelijkmatig is gespreid over de verschillende regio's en om te verifiëren of het door enkele organisaties gerapporteerde tekort aan repetitieruimte, ateliers, presentatieruimte, residenties en opnamestudio's berust op een werkelijke leemte.
- 5.2 Vooraleer te investeren in nieuwe infrastructuur, is het opportuun te onderzoeken welke infrastructuren aanwezig zijn in de regio en of deze reeds optimaal worden benut. Indien gezamenlijk gebruik van infrastructuur mogelijk is, dient hierop prioritair ingezet.
- 5.3 In functie van spreiding van cultuurinfrastructuur is een goede afstemming met lokale besturen van belang. Artikel 8 van het Kunstendecreet bepaalt dat het Vlaamse, het provinciale en het lokale niveau een protocol afsluiten inzake de complementariteit van het kunstenbeleid. Een inhoudelijke dialoog over doelstellingen, functies en instrumenten

kan worden uitgebreid tot specifieke infrastructuur gerelateerde thema's. De centrumsteden zijn een prioritaire dialoogpartner.

- 5.4 De Vlaamse overheid kan sterker inzetten op het delen van expertise en goede praktijken met betrekking tot collectief gebruik van cultuurinfrastructuur. De steunpunten zijn hierin een belangrijke partner.
- 5.5 Gezien de provincies na 2017 niet langer culturele bevoegdheden uitoefenen, dient de inzet op de depotproblematiek en het gevoerde beleid hieromtrent te worden herzien. Een continuering van de beleidsinspanningen en –initiatieven die de provincies nu nemen, is daarbij van belang. In dit kader kan ook worden overwogen om de prioriteit van regionale erfgoeddepots binnen de sectorale investeringssubsidies te verlengen. In samenspraak met de afdeling Cultureel Erfgoed kunnen de specifieke focus en modaliteiten worden bepaald.
- 5.6 Verder onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of en hoe het gebruik van collectieve depots ook in de kunstensector kan worden gestimuleerd en ondersteund.
- 5.7 M.b.t. digitale opslag is een duidelijke en gedeelde visie van overheid en sector nodig. De kunstensector kan mee worden opgenomen in het partnerschap met VIAA, en voor wat betreft duurzame bewaring, kan PACKED, het expertisecentrum voor digitaal erfgoed, worden uitgebouwd tot de centrale speler voor erfgoedzorg in de kunsten. Verder is het opportuun om bestaande aanbevelingen te implementeren (zie: '*Analyse van de digitale noden van culturele archieven, erfgoedbibliotheeken en musea in Vlaanderen*').

6. AFSTEMMING EN SAMENWERKING

- 6.1 Idem 1.2: *Om te garanderen dat de STIN steeds een actueel overzicht kan behouden op de noden van infrastructures in eigendom of langdurig beheer van de Vlaamse overheid, dient verder te worden ingezet op een optimale informatie-doorstroom tussen de STIN, het TGI en het AFM.*
- 6.2 Idem 1.5: *De Vlaamse overheid kan bijdragen aan een centrale kennisopbouw, -verzameling en –ontsluiting m.b.t. infrastructuur door op regelmatige basis een thematisch DIRCO m.b.t. infrastructuur te voorzien. Een uitbreiding van de opdrachten van de STIN kan hier eveneens toe bijdragen. Dit laatste vergt evenwel een groeiscenario op vlak van personeel en middelen.*
- 6.3 Idem 2.1.3: *Bij nieuwe normeringen dient aandacht te gaan naar de impact op organisaties. De Vlaamse overheid kan hieromtrent ondersteunend optreden met betrekking tot bovenlokale cultuurinfrastructuur en afstemmen met lokale bevoegdheden voor andere infrastructures.*
- 6.4 Idem 2.1.4: *Voor wat betreft infrastructures met een erfgoedwaarde, dient verder te worden ingezet op een goede communicatie en afstemming met Onroerend Erfgoed opdat ook in dergelijke infrastructures optimaal kan worden ingezet op noodzakelijke aanpassingen.*

- 6.5 Idem 2.2.1: *De Vlaamse overheid dient af te stemmen met bevoegde instanties om te verzekeren dat publieke cultuurinfrastructuur te allen tijde aan de hoogste veiligheidsnormen beantwoordt.*
- 6.6 Idem 2.3.1: *De oprichting van het agentschap Toegankelijk Vlaanderen, biedt een opportuniteit om verder af te stemmen m.b.t. toegankelijkheidscriteria, toegankelijkheidsscreenings en de opvolging van deze screenings.*
- 6.7 Artikel 8 van het Kunstendecreet bepaalt dat het Vlaamse, het provinciale en het lokale niveau een protocol afsluiten inzake de complementariteit van het kunstenbeleid. Een inhoudelijke dialoog over doelstellingen, functies en instrumenten kan worden uitgebreid tot specifieke infrastructuur gerelateerde thema's. De centrumsteden zijn een prioritaire dialoogpartner.
- 6.8 In samenspraak tussen Onroerend erfgoed en Toegankelijk Vlaanderen kan verder worden ingezet op een goede afstemming tussen erfgoed- en bouwnormeringen, gekoppeld aan de noden van de exploitant.
- 6.9 In samenspraak met deskundige organisaties zoals Pulse, CeDuBo en VEA kan verder worden ingezet op de transitie naar duurzamere cultuurinfrastructuur.

7. BEHEERSOVEREENKOMSTEN

- 7.1 De Vlaamse overheid dient de beheersovereenkomsten voor het gebruik van infrastructuur te actualiseren, te verduidelijken en gelijk te schakelen.

Gebruikte afkortingen

AGB	Autonoom Gemeentebedrijf
AFM	Agentschap voor Facilitair Management
ATO	Adviesbureau Toegankelijke Omgeving
BAM	Instituut voor Beeldende, Audiovisuele en Mediakunst
CAG	Centrum Agrarische Geschiedenis
CeDuBo	Centrum Duurzaam Bouwen
CJSM	Cultuur, Jeugd, Sport, Media
CKRK	Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EVA	Extern Verzelfstandigd Agentschap
FFEU	Financieringsfonds voor schuldafbouw en eenmalige investeringsuitgaven
FoCI	Fonds Culturele Infrastructuur
HVAC	Heating, Ventilation, Airconditioning
ISG	Instituut voor Sociale Geschiedenis
KADOC	Katholiek Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving
LED	licht-emitterende diode
MACOMI	Managementscomité van het Departement CJSM
MVO Vlaanderen	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen Vlaanderen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
PPS	Publiek Private Samenwerking
SARC	Strategische Adviesraad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
STEPP	Steunpunt voor producerende, ontwerpende en technische krachten binnen de culturele sector
STIN	Stafdienst Infrastructuur

VEG	Vlaams Energieagentschap
TGI	Team Gesubsidieerde Infrastructuur
VGC	Vlaamse Gemeenschapscommissie
VIAA	Vlaams Instituut voor Archivering
VOI	Vlaamse Openbare Instelling
VTI	Vlaams Theater Instituut
VZW	Vereniging Zonder Winstoogmerk
WTCB	Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf

Bibliografie

Onderzoek

Bertels, I., Aerts, D., Descamps, F. (2015). *Cultureel erfgoeddepots. Analyse van en bouwstenen voor de uitwerking van een programma van eisen voor cultureel-erfgoeddepots in Vlaanderen*. VUB (aeLAB). In opdracht van het Departement cultuur, jeugd, sport en media van de Vlaamse Gemeenschap: Brussel.

Coppoolse, D., Lemmens, B., savels, M., Vissers, R. (2014). *Analyse van de digitale noden van culturele archieven, erfgoedbibliotheken en musea in Vlaanderen*. Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw, PACKED vzw, Amsab ISG: Brussel.

De Ruysser, S. (2014). Onderzoeksproject : wenselijkheid en mogelijkheden van een gemeenschappelijke depotwerking in stedelijke context, Een samenwerkingsproject van de Musea stad Antwerpen, dienst Collectiebeleid /Behoud en Beheer, en de Erfgoedcel Antwerpen en de steun van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Enter vzw (2012). Toegankelijkheidsscreenings culturele infrastructuur in beheer van de Vlaamse overheid. In opdracht van de Vlaamse overheid.

Enter vzw (2012). Toegankelijkheidsscreenings Vlaamse musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken. In opdracht van de Vlaamse overheid.

Enter vzw (2013). *Toegankelijkheidsscreening Vlaamse Kunsteninstellingen*. In opdracht van de Vlaamse overheid.

FARO (2012) *Cijferboek Cultureel Erfgoed 2012*

Gunst, P. en Provo, W. (red.) (2010). *Erfgoeddepots, uit het oog in het hart. Aanbevelingen bij het bouwen, verbouwen en inrichten*. Initiatief van de vijf Vlaamse provincies, de VGC en Faro.

Schrauwen, J., Schramme, A., Swennen, F. (2011) *De huidige, mogelijke en wenselijke rol van de private sector bij investeringen in infrastructuur en uitbating van museumdepots in Vlaanderen*. In opdracht van het Departement cultuur, jeugd, sport en media van de Vlaamse overheid: Brussel.

WTCB (2006). *Studieopdracht: Voorbereiden van een onderhoudsplan 2005-2009 voor de culturele accommodaties van de Vlaamse gemeenschap*. In opdracht van de Vl. Gem., Dep. CJSB, FoCI. In samenwerking met CeDuBo.

Adviezen

Adviescommissie Cultureel Erfgoed (2014). *De spreekwoordelijke druppel. Landschapstekening*. Geraadpleegd via:

<http://www.kunstenenerfgoed.be/sites/default/files/uploads/Landschapstekening%202014%20def.pdf>

Herita (2014). *Memorandum in het kader van de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen in mei 2014*. Geraadpleegd via: http://herita.be/sites/default/files/bijlagen/nieuws/herita_-_memorandum_2014_-_5_topprioriteiten_voor_erfgoed.pdf

Kunstensteunpunt vzw (2014). *Landschapstekening Kunsten*. Geraadpleegd via: http://www.kunsten.be/wp-content/uploads/2015/01/lst_kunsten2014.pdf

Muziekcentrum Vlaanderen (2014). *Landschapstekening muziek*. Geraadpleegd via: <http://www.muziekcentrum.be/document.php?ID=7216>

Rekenhof (2013). *Culturele en Jeugdinfrastructuur. Investerings, onderhoud en beheer. Verslag van het Rekenhof aan het Vlaams Parlement*. Geraadpleegd via: https://www.google.be/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0ahUK EwiU0srY_87JAhWJaRQKHTbGAgIQFggfMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.ccrek.be%2Fdocs%2F2013_15_CultureleEnJeugdinfrastructuur.pdf&usg=AFQjCNF7-icYwh7iwAVLP7dgal2GSUtGhQ

SARC (2014). *Memorandum 2014-2019*. Geraadpleegd via: http://www.cjsm.vlaanderen.be/raadcjsm/downloads/memorandum_sarc_2014-2019.pdf

Sectorraad Kunsten en Erfgoed (2015). *Bouwen aan culturele ruimtes. Technische prioriteiten voor culturele infrastructuur*. Vlaamse overheid. SARC. Geraadpleegd via: http://www.cjsm.vlaanderen.be/raadcjsm/SR_ke/adviezen/20140117-advies-bouwen-aan-culturele-ruimtes.pdf

Vlaams Theater Instituut (2014). *Landschapstekening Podiumkunsten*. Geraadpleegd via: <http://vti.be/sites/default/files/Landschapstekening%20podiumkunsten.pdf>

Regelgeving en beleidsteksten

Besluit van de Vlaamse Regering betreffende het verlenen van investeringssubsidies voor culturele infrastructuur met bovenlokaal belang (2012).

Besluit van de Vlaamse Regering tot regeling van het beheer en de werking van het Fonds Culturele Infrastructuur (1999, 2006).

Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening betreffende toegankelijkheid (2010, 2011).

Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het KB houdende vaststelling van geluidsnormen voor muziek in openbare en private inrichtingen (2012).

Decreet betreffende publiek-private samenwerking (2003).

Decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting (1999, 2001).

Decreet houdende het Vlaams Cultureel Erfgoedbeleid (2012)

Decreet tot oprichting van een Financieringsfonds voor de Schuldafbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (2000).

Decreet van 19 december 1998, houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 1999, hoofdstuk XII (zoals gewijzigd), dat het FoCI opricht

Gatz, S. (2015). *Beleidsbrief Cultuur 2015-2016*. Geraadpleegd via:

<https://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2015-2016/g529-1.pdf>

Gatz, S. (2015). *Strategische Visienota Kunsten. Naar een dynamisch, divers en slagkrachtig kunstenlandschap in Vlaanderen*. Geraadpleegd via: <http://www.svengatz.be/wp-content/uploads/Strategische-visienota-kunsten-finaal.pdf>

Kunstendecreet (2004, 2013)

Onroerendergoeddecreet (2013)

Reglement voor subsidiëring van culturele infrastructuur met bovenlokaal belang (2001).

Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de energieprestatie van gebouwen (2010).

Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met betrekking tot bepaalde initiatieven om de internationale rol en de hoofdstedelijke functie van Brussel te bevorderen (2012).

Vlaams Energieagentschap (2012). *Actieplan bijna energie neutrale gebouwen*.

Geraadpleegd via:

http://www2.vlaanderen.be/economie/energiesparen/epb/BEN/Actieplan_BEN_versie_juni_2012.pdf

Vlaamse Regering (2014). *Regeerakkoord 2014-2019. Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan*.

Geraadpleegd via: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/het-regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2014-2019>

Interne documenten

Aanvraagdossiers sectorale investeringssubsidies FoCI (2012-2015)

Aanvraagdossiers werkingssubsidies Kunstendecreet (2015)

Beheersovereenkomsten infrastructuur Vlaamse Gemeenschap

Interne documenten m.b.t. investeringen in grote bovenlokale cultuurinfrastructuur

Visitatieverslagen afdeling Cultureel Erfgoed (2012-2013)

Visitatieverslagen afdeling Kunsten (2014)

Websites

<http://.viaa.be>

<http://greentack.be>

<http://herita.be>

<http://pulsenetwerk.be>

www.faronet.be

www.kunstenenerfgoed.be

www.limburgklimaatneutraal.be

www.monumentenwacht.be

www.packed.be

www.pmv.be

www.toegankelijkvlaanderen.be

